

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Žygimanto Klizo,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Intuitu personae prievolės: samprata, reikšmė, atsiradimo, vykdymo
ir pasibaigimo ypatumai**

Vadovas: doc. dr. Laurynas Didžiulis
Recenzentas: doc. dr. Algirdas Taminskas

Vilnius
2019

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. INTUITU PERSONAE PRIEVOLĖS SAMPRATA IR REIKŠMĖ.....	7
1.1. <i>Intuitu personae</i> prievolės kilmė.....	7
1.2. <i>Intuitu personae</i> prievolės sąvoka.....	9
1.3. <i>Intuitu personae</i> prievolių ypatumai.....	10
2. INTUITU PERSONAE PRIEVOLIŲ ATsirADIMO PAGRINDAI.....	18
2.1. Sandoris kaip <i>intuitu personae</i> prievolės atsiradimo pagrindas.....	18
2.1.1. Autorinė sutartis kaip <i>intuitu personae</i> prievolės atsiradimo pagrindas.....	19
2.1.2. Darbo sutartis kaip <i>intuitu personae</i> prievolės atsiradimo pagrindas.....	21
2.1.3. Kitos sutartys kaip <i>intuitu personae</i> prievolių atsiradimo pagrindas.....	24
2.2. Deliktas kaip <i>intuitu personae</i> prievolės atsiradimo pagrindas.....	27
2.3. Įstatymas kaip <i>intuitu personae</i> prievolės atsiradimo pagrindas.....	28
3. INTUITU PERSONAE PRIEVOLIŲ VYKDYMO YPATUMAI.....	31
3.1. Trečiojo asmens teisė įvykdyti <i>intuitu personae</i> prievolę.....	31
3.1.1. Reikalavimo, kylančio iš <i>intuitu personae</i> prievolės, perleidimo trečiajam asmeniui galimumas.....	31
3.1.2. Skolininko teisių ir pareigų, kilusių iš <i>intuitu personae</i> prievolės, perleidimas trečiajam asmeniui.....	35
3.1.3. Trečiojo asmens teisė įvykdyti <i>intuitu personae</i> prievolę už skolininką.....	37
3.2. Trečiojo asmens teisė reikalauti įvykdyti <i>intuitu personae</i> prievolę.....	39
4. INTUITU PERSONAE PRIEVOLIŲ PASIBAIGIMO YPATUMAI.....	43
4.1. <i>Intuitu personae</i> prievolių pabaiga mirus prievolės šaliai.....	43
4.2. Atvejai, kai reikalavimo teisė, kylanti iš <i>intuitu personae</i> prievolės, gali būti paveldėta.....	48
4.3. <i>Intuitu personae</i> pobūdžio prievolių pabaigos novacija ir įskaitymu negalimumas.....	60
IŠVADOS.....	65
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	67
SANTRAUKA.....	73
SUMMARY.....	74

IVADAS

Nagrinėjamos temos aktualumas. *Intuitu personae* prievolės yra grynai asmeninės ir yra neatsiejamai susijusios su kreditoriaus ar skolininko asmeniu arba abiejų šalių asmeniu. Šių prievolių ypatumai, lyginant su kitų rūšių prievolėmis, lemia tam tikrą specifiką *intuitu personae* prievolių atsiradime, vykdyme ir pasibaigime. Ir šiuos ypatumus lemia būtent šių prievolių grynai asmeninis pobūdis. Atsižvelgiant į tai, visų pirma, yra svarbu išanalizuoti *intuitu personae* prievolių reikšmę ir ypatumus, lyginant su bendra prievolės samprata, taip pat *intuitu personae* prievolių atsiradimo, vykdymo ir pasibaigimo pagrindus, išskiriant tam tikrus ypatumus, kuriuos lemia grynai asmeninis šios rūšies prievolių pobūdis.

Tyrimo objektas yra *intuitu personae* prievolės, o tiksliau šių prievolių samprata, reikšmė bei atsiradimo, vykdymo ir pasibaigimo ypatumai.

Baigiamojo darbo tikslas yra išnagrinėti *intuitu personae* prievolės atsiradimo, vykdymo ir pasibaigimo tvarką bei atskleisti *intuitu personae* prievolės sampratą, reikšmę, atsiradimo, vykdymo ir pasibaigimo ypatumus.

Tam, kad pasiekti nustatytą darbo tikslą, bus sprendžiami sekantys uždaviniai.

Darbo uždaviniai yra:

1. Atskleisti *intuitu personae* prievolės sampratą.
2. Išanalizuoti *intuitu personae* prievolės atsiradimo pagrindus ir atskleisti šių prievolių atsiradimo ypatumus.
3. Išnagrinėti *intuitu personae* prievolės vykdymo tvarką ir atskleisti šių prievolių vykdymo ypatumus.
4. Išanalizuoti *intuitu personae* prievolės pasibaigimo pagrindus ir atskleisti šių prievolių pasibaigimo ypatumus.

Tyrimo metodai. Siekiant numatyto darbo tikslo, magistro baigiamajame darbe yra taikomi teoriniai (literatūros analizės, lyginamasis, sisteminis ir loginis) bei empirinis (teismų praktikos analizės) tyrimo metodai. Naudojant literatūros analizės metodą, yra nagrinėjama literatūra, moksliniai straipsniai *intuitu personae* prievolių atsiradimo, vykdymo ir pasibaigimo tema. Pasitelkiant lyginamąjį metodą, yra lyginami *intuitu*

personae prievolių atsiradimo, vykdymo ir pasibaigimo ypatumai Lietuvos Respublikos ir kitų šalių civilinėje teisėje bei Anglosaksų teisėje. Taikant sisteminės analizės metodą yra nagrinėjami *intuitu personae* prievolių atsiradimo, vykdymo ir pasibaigimo ypatumai, kuriuos atskleidė minėtus ypatumus reglamentuojančių teisės aktų teismų praktikos bei teisės doktrinos analizė. Taikant teismų praktikos analizės metodą yra nagrinėjama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos vyriausiojo administracinio ir kitų teismų praktika, susijusi su *intuitu personae* prievolių atsiradimo, vykdymo ir pasibaigimo ypatumais.

Darbo originalumas. *Intuitu personae* prievolių atsiradimo, vykdymo ir pasibaigimo tema teisės mokslinėje literatūroje nėra plačiai nagrinėta. Tam tikrus šių prievolių atsiradimo, vykdymo ar pasibaigimo aspektus yra nagrinėję kai kurie užsienio šalių autoriai – E. A. Farnsworth¹, P. Richards², E. Suter³, J. L. Baudoin ir P. G. Jobin⁴, E. M. Storme⁵, W. H. Rogers⁶, P. R. Wood⁷, O. Lando⁸ ir kt. Tuo tarpu Lietuvos teisės mokslininkai *intuitu personae* prievolės temos nėra plačiai tyrinėję, tam tikrus šių

¹ FARNSWORTH, E. A. *Farnsworth on Contracts*. New York: Aspen Publishers, 2004.

² RICHARDS, P. *Law of Contract*. Harlow, Pearson Longman, 2006.

³ SUTER, E. *Contracts at Work*. 1982. Lonsdail Universal Printing Ltd., Bath.

⁴ BAUDOIN, J. L., JOBIN, P. G. *Les Obligations*. Montreal: Editions Yvon Blais, 1998.

⁵ STORME, E. M. *Law of obligations. Leading principles and Belgian law in a European (comparative) perspective*. KU Leuven: Centre for advanced legal studies, 2001.

⁶ ROGERS, W. H. *Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective*. European Centre on Tort and Insurance Law. New York: Springer, 2001.

⁷ WOOD, P. R. *English and International Set-Off*. London: Sweet & Maxwell, 1989.

⁸ LANDO, O., *et al. Principles of European Contract Law (Part III)*. The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2003.

prievolių aspektus savo darbuose yra nagrinėję tik prof. V. Mikelėnas⁹, prof. V. Mizaras¹⁰, J. Usonienė¹¹ ir R. Volodko¹².

Tuo tarpu atskirai *intuitu personae* prievolės, kaip turinčios tam tikrų ypatumų, lyginant su kitomis prievolėmis, nebuvo analizuojamos. Pažymėtina tai, kad ir Lietuvos teismų praktika *intuitu personae* prievolių atsiradimo, vykdymo ir pasibaigimo klausimais, yra labai skurdi. Gausesnė ji yra tik dėl tėvų prievolės išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, tačiau ir pastaroji teismų praktika yra pakankamai pastovi ir vienpusiška.

Savo prieštarngumu išsiskiria tik teismų praktika, susijusi su prievolės atlyginti neturtinę žalą perėjimu/paveldėjimu. Derėtų pastebėti, jog šiuo klausimu yra svarbi ne tik Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, bet ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika. Būtent pastarasis teismas ir įnešė daugiausia sumaištis, nurodęs, kad teisė į neturtinės žalos atlyginimą, kuri, kaip parodys šios baigiamojo darbo analizė, yra *intuitu personae* pobūdžio, gali pereiti kitiems asmenims. Nepaisant to, jog minėtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas¹³ (toliau – Nutarimas) sukėlė nemažai klausimų, vis gi pastebėtina tai, kad, išskyrus R. Volodko, niekas iki šiol rasti į juos atsakymų nebandė. Nepaisant to, kad nuo Nutarimo priėmimo praėjo jau trylika metų.

Baigiamojo darbo autoriaus nuomone, yra svarbu išsiaiškinti, ar Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo priimtas Nutarimas reiškia, kad teisė į neturtinės žalos atlyginimą pradeda prarasti savo *intuitu personae* pobūdį, o gal vis gi prievolė atlyginti neturtinę žalą nėra *intuitu personae* prievolė.

⁹ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002.

¹⁰ MIZARAS, V. Teisės į socialinių tinklų paskyras paveldėjimas: Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo sprendimas. <http://www.teise.pro/index.php/2018/08/03/v-mizaras-teises-i-socialiniu-tinklu-paskyras-paveldejimas-vokietijos-federalinio-auksciausiojo-teismo-sprendimas/>

¹¹ USONIENĖ, J. Autorių teisių paveldėjimas. *Jurisprudencija*, 2003, t. 46(38); 79-88; USONIENĖ, J. *Autorių teisių perdavimo ypatybės*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008.

¹² VOLODKO, R. *Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S); VOLODKO, R. *Ar gali būti perleista teisė į neturtinės žalos atlyginimą*. Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Vilnius: Justitia, 2008.

¹³ 2006 m. rugpjūčio 19 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

Tyrimo šaltiniai. Siekiant atskleisti *intuitu personae* prievolių sampratą, atsiradimo, vykdymo bei pasibaigimo ypatumus, yra remiamasi Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu bei kitais nacionaliniais teisės aktais, reglamentuojančiais klausimus aktualia tema. Atliekant tyrimą, taip pat yra remiamasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos vyriausiojo administracinio bei kitų teismų praktika. Rašant baigiamąjį darbą taip pat buvo analizuojama bei darbe panaudota Lietuvos ir užsienio šalių teisės mokslininkų nuomonė.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, keturios dalys, išvados, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis bei naudotų šaltinių sąrašas.

Pirmoji magistro baigiamojo darbo dalis yra skirta *intuitu personae* prievolės sampratos ir reikšmės analizei. Pirmasis šios darbo dalies skyrius yra skirtas *intuitu personae* prievolės kilmės apžvalgai. Antrasis – šios prievolės sąvokai, trečiasis – ypatumams atskleisti. *Intuitu personae* prievolės samprata yra atskleista, analizuojant šios prievolės sąvoką bei jos ypatumus, lyginant su kitomis prievolėmis.

Antrojoje baigiamojo darbo dalyje bus nagrinėjami *intuitu personae* prievolių atsiradimo pagrindai – sandoriai, deliktai ir įstatymas.

Trečiojoje baigiamojo darbo dalyje bus siekiama išanalizuoti *intuitu personae* prievolių, lyginant su kitomis prievolėmis, vykdymo ypatumus. *Intuitu personae* prievolės šaliai (šalims) yra ypatingai svarbus kitos jos šalies asmuo, todėl pagal bendrąją taisyklę, *intuitu personae* prievolę privalo vykdyti ir jos vykdymo perleisti trečiajam asmeniui negali prievolės šalis, kuriai teisės ir (ar) pareigos, kylančios iš šios prievolės, yra *intuitu personae* pobūdžio, taip pat ir įvykdyti *intuitu personae* prievolę gali reikalauti tik šios prievolės kreditorius. Pastarieji aspektai yra grindžiami *intuitu personae* prievolių pobūdžiu ir bus nagrinėjami trečiojoje baigiamojo darbo dalyje.

Ketvirtoji baigiamojo darbo dalis bus skirta *intuitu personae* prievolių pasibaigimo ypatumų analizei. Iš bendrųjų prievolių pasibaigimo pagrindų, kaip turintis ypatumų *intuitu personae* prievolių atveju, turėtų būti išskirtas prievolės pasibaigimas mirus fiziniam asmeniui, ir du specialieji prievolių pasibaigimo pagrindai – įskaitymas ir novacija. Atsižvelgiant į tai šios baigiamojo darbo dalies skyriai ir bus skirti minėtų prievolių pabaigos pagrindų analizei.

1. INTUITU PERSONAE PRIEVLĖS SAMPRATA IR REIKŠMĖ

Pirmoji magistro baigiamojo darbo dalis yra skirta *intuitu personae* prievolės sampratos ir reikšmės analizei. Pirmasis šios darbo dalies skyrius yra skirtas *intuitu personae* prievolės kilmės apžvalgai. Antrasis – šios prievolės sąvokai atskleisti. *Intuitu personae* prievolės samprata yra atskleista, analizuojant šios prievolės sąvoką bei jos ypatumus, lyginant su kitomis prievolėmis.

1.1. *Intuitu personae* prievolės kilmė

Senovės Romoje prievoliniai teisiniai santykiai buvo suvokiami kaip griežtai asmeniniai, saistantys konkrečius asmenis. Romėnų teisininkai prievolę laikė labai asmenišku dviejų arba daugiau asmenų teisiniu santykiu, todėl kad ir koks buvo to teisinio santykio turinys, jis buvo laikomas asmeniniu teisiniu kreditoriaus ir skolininko santykiu¹⁴. Atitinkamai ir asmenų pasikeitimas prievolėje buvo suprantamas kaip pačios prievolės pasikeitimas. Tol, kol kreditorius ir skolininkas buvo gyvi, jų, kaip prievolės dalyvių, pasikeitimas buvo negalimas.

Pirmiausia buvo pripažintas prievolės perkėlimas paveldėjimo būdu¹⁵. Reikalavimo bei skolos padalijimą tarp kelių įpėdinių numatė dar Dvylikos lentelių įstatymai. Reikalavimas ar skola buvo dalijama atsižvelgiant į paveldėjimo dalį. Senovės Romos teisininkai prievolės perkėlimą paveldėjimo būdu grindė tuo, kad įpėdinis yra lyg ir palikėjo asmenybės tęsėjas¹⁶. Tai lėmė šeimyninis romėnų nuosavybės pobūdis, nes mirus šeimos tėvui (lot. *pater familias*), palikimui priimti nereikėjo net *pater familias* pavaldžių asmenų sutikimo, kadangi ir *pater familias* esant gyvam, jie buvo šeimos nuosavybės dalyviai. Jie tik negalėjo įgyvendinti savo teisių dėl pavaldumo *pater familias*, kadangi pastarasis užgoždavo juos kaip teisės subjektus.

¹⁴ NEKROŠIUS, I.; NEKROŠIUS, V.; ir VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1999. P. 225.

¹⁵ *Ibidem*, p. 225.

¹⁶ *Ibidem*, p. 178.

Pomponijaus teigimu, mirusiojo įpėdinis ne tik tampa atskirų mirusiojo daiktų savininku, bet ir įgyja visas mirusio asmens teises, nes įpėdiniui pereina ir visos reikalavimo teisės (*Pomponius: „Heres in omne ius mortui, nontantun singularum rerum domnium succedit, cum et ea, quae in nominibus sint, ad heredem transeant“*)¹⁷.

Taigi, Senovės Romoje buvo laikomasi principo, kad prievolės po kreditoriaus arba skolininko mirties neišnyksta. Išskyrus kreditoriaus reikalavimus, kildinamus iš visų nusikaltimais paremtų skundų, sužalojimo skundų, šalutinio kreditoriaus kreditų, moters teisės reikalauti grąžinti kraitį. Taip pat ir dalis skolų, pavyzdžiui kilusių iš nusikaltimų, nepereidavo mirusiojo įpėdiniams. Taigi, tik skolos iš deliktų nebuvo perleidžiamos paveldėjimu ir pasibaigdavo kaltininkui mirus. Tačiau reikalavimo teisė pereidavo nukentėjusiojo įpėdiniams, išskyrus grynai asmeninius ieškinius (dėl įžeidimo ir pan.), vadinamus *actiones vindictam spirantes* – ieškiniais, kvėpuojančiais kerštu¹⁸.

Senovės Romoje prievolės objektas buvo suprantamas kaip įsipareigojimas kreditoriui, bet ne trečiam asmeniui ir įsipareigoti galėjo tik skolininkas, o ne trečiasis asmuo¹⁹. Pastaruoju principu vadovavosi visa Senovės Romos prievolių teisės teorija ir praktika. Senovės Romos civilinė teisė nustatė, kad prievolės teisiniai padariniai liečia tik dalyvavusius ją nustatant asmenis. Taigi, atstovavimas ir sutartys trečiojo asmens naudai nebuvo galimos.

Augant pinigų ir prekių apyvartai, atsirado poreikis asmenų tam tikrose prievolėse pasikeitimo galimybei. To pasekoje dar Senovės Romoje atsirado asmenų pasikeitimo prievolėje institutas – novacija (lot. *novatio* – atnaujinimas)²⁰. Jis buvo suprantamas kaip pradinės prievolės, kurios dalyvis yra vienas kreditorius, pasibaigimas ir sukūrimas naujos prievolės, kurios dalyvis yra jau kitas kreditorius. Svarbu paminėti tai, kad novacija buvo galima tik tuo atveju, kai naujoji prievolė bent iš dalies skyrėsi nuo senosios prievolės. Turėjo pasikeisti viena iš prievolės šalių arba pats prievolės pobūdis.

¹⁷ *Ibidem*, p. 178.

¹⁸ NEKROŠIUS, I.; NEKROŠIUS, V.; ir VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1999. P. 231.

¹⁹ *Ibidem*, p. 219.

²⁰ *Ibidem*, p. 225.

Klasikinės romėnų teisės laikotarpiu prievolės imta skirstyti į perleidžiamas prievolės ir prievolės be perleidimo teisės.

Prievolių perleidimas buvo suprantamas kaip cesija arba delegacija (lot. *cessio, delegatio*)²¹. Pastaroji buvo suprantama kaip viena iš novacijos rūšių. Ji buvo skirstoma į aktyviąją delegaciją (lot. *delegatio nominis*) ir pasyviąją delegaciją (lot. *delegatio debitoris*)²². Pasyvioji delegacija vyko sudarant susitarimą tarp kreditoriaus ir asmens, sutinkančio perimti svetimą skolą. Aktyviosios delegacijos atveju keitėsi ne skolininkas, o kreditorius, perleidžiant reikalavimo teisę naujam kreditoriui. Pažymėtina tai, kad keičiantis vienai iš prievolės šalių, buvo būtinas kitos šalies sutikimas. Priešingu atveju toks susitarimas neturėjo juridinės galios šaliai, kuri nedavė sutikimo. Tokiu atveju susitarimas dėl delegacijos pasekmes galėjo sukelti tik šį susitarimą sudariusiems asmenims²³.

Tačiau romėnų, kaip ir šiuolaikinė, teisė leido perleisti ne visas prievolės. Nebuvo galima perleisti reikalavimo teisių, glaudžiai susijusių su kreditoriaus asmeniu, pavyzdžiui, teisės į alimentus. Tiesa, specialiu susitarimu buvo galima kiekvieną prievolę padaryti neperleidžiama. Taigi, atsiradus novacijos institutui, prievolės pradėta skirstyti į perleidžiamas prievolės ir prievolės be perleidimo teisės. Pastarosios ir buvo vadinamos *obligationes intuitu personae*.

1.2. *Intuitu personae* prievolės sąvoka

Prievolė tai teisinis santykis, kurio viena šalis (skolininkas) privalo atlikti kitos šalies (kreditoriaus) naudai tam tikrą veiksmą arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko, kad šis įvykdytų savo pareigą²⁴. Kaip pažymi Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaro autoriai, visiems prievoliniams

²¹ ПУХАН, И.; ПОЛЕНАК–АКИМОВСКАЯ, М. *Римское право*. Москва: Зерцало, 1999. Р. 203.

²² *Ibidem*, p. 204.

²³ ПУХАН, И.; ПОЛЕНАК–АКИМОВСКАЯ, М. *Римское право*. Москва: Зерцало, 1999. Р. 204.

²⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262. 6.1 str.

santykiams, lyginant su kitais teisiniais santykiais, yra būdingas asmeniškumas²⁵, tačiau yra prievolių, kurių atveju asmeniškumas yra ypatingai svarbus. Tokios prievolės vadinamos asmeninėmis prievolėmis.

Asmeninė prievolė yra su konkrečiu daiktu nesusijusi prievolė, kurios šalių teisės ir pareigos yra susijusios su kreditoriumi ir skolininku. Teisės doktrinoje yra skiriamos dvejų rūšių asmeninės prievolės: paveldimos ir nepaveldimos (*intuitu personae*)²⁶. Pastarasis skirstymas yra paremtas tuo, ar teisės ir pareigos yra neatsiejamai susijusios su kreditoriaus ir/ar skolininko asmeniu. *Intuitu personae* prievolės yra griežtai asmeninės ir negali būti perleidžiamos kitam asmeniui. Tai lemia šių prievolių glaudus ar net asmenišką ryšį su prievolės subjektu. *Intuitu personae* prievolės ryšys su subjektu yra toks glaudus, kad prievolės vykdymo negalima perleisti kitam asmeniui, taip pat negalima šių prievolių atsisakyti vykdyti arba pakeisti kitokio pobūdžio prievole.

Intuitu personae terminas yra kilęs iš lotynų kalbos ir reiškia „remiantis asmeninėmis savybėmis“ (angl. *by virtue of the personality*) arba „speciali asmens svarba“ (angl. *express consideration of the person*)²⁷. Šios prievolės yra grynai asmeninės ir yra neatsiejamai susijusios su kreditoriaus ar skolininko asmeniu arba abiejų šalių asmeniu, todėl jų teisės ir pareigos negali būti perduotos kitiems asmenims²⁸.

1.3. *Intuitu personae* prievolių ypatumai

Kaip ir kitos asmeninės prievolės, *intuitu personae* prievolės gali būti turtinės, t. y. kylančios dėl asmeninių neturtinių teisių ir pareigų, bet esančios turtinio pobūdžio, ir neturtinės – neturinčios jokio ekonominio turinio.

Pastarosios prievolės nėra skirtos konkrečioms turtiniams, ekonominiams poreikiams tenkinti. Kaip nurodoma CK 1.115 straipsnyje, asmeninės neturtinės teisės – tai ekonominio turinio neturinčios ir neatskiriamai susijusios su jų turėtoju teisės. Todėl

²⁵ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 18.

²⁶ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002. P. 79.

²⁷ BITĖ, V. *Uždarosios bendrovės samprata ir požymiai*. Socialinių mokslų studijos. Mykolo Romerio universitetas, 2011. ISSN 2029-2236. P. 222.

²⁸ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002. P. 80.

prievolės, susijusios su šių teisių įgyvendinimu, yra laikytinos *intuitu personae* prievolėmis. Tokios prievolės šalis sieja abipusės teisės ir pareigos, tačiau šios teisės ir pareigos, neturėdamos turtinio turinio, negali būti perleistos kitiems asmenims, tokių prievolių vykdymas nėra užtikrintas turtinio pobūdžio gynybos būdais, neretai tokių prievolių negalima priversti įvykdyti natūra²⁹.

LR CK 1.114 straipsnio 1 dalis įtvirtina tokių asmeninių neturtinių teisių ir vertybių, kaip vardas, gyvybė, sveikata, kūno neliečiamybė, garbė, orumas, žmogaus privatus gyvenimas, autoriaus vardas, dalykinė reputacija, juridinio asmens pavadinimas, prekių (paslaugų) ženklai ir kitos vertybės, apsaugą. Vadovaujantis pastarąja LR CK nuostata, grynai asmeninio pobūdžio susirašinėjimus socialinio tinklo paskyroje ar elektroniniuose laiškuose reikėtų laikyti žmogaus privataus gyvenimo dalimi. Tokie susirašinėjimai neabejotinai turėtų būti laikomi išimtinai susijusiais su asmeniu ir vardan asmens privatumo gerbimo turėtų būti saugomi nuo kitų, tačiau Vokietijos teismų praktika rodo priešingai. Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas vienoje iš bylų konstatavo, jog teisės ir pareigos, atsirandančios iš socialinio tinklo naudojimo sutarties, nėra grynai asmeninio pobūdžio taip, kad jos būtų laikomos neatsiejamai susijusios su asmeniu³⁰.

Pastebėtina tai, jog CK 1.114 straipsnio antroji dalis nustato, kad minėtos asmeninės neturtinės teisės gali būti perduodamos ar paveldimos, tačiau tik įstatymų numatytais atvejais arba jei tai neprieštarauja šių vertybių prigimčiai bei geros moralės principams ar nėra apribota įstatymų.

Tuo tarpu asmeninė turtinė prievolė, nors ir kyla dėl asmeninės neturtinės vertybės, neturinčios ekonominės išraiškos, turi ir ekonominį, turtinį elementą. Pavyzdžiui, prievolė dėl neturtinės žalos, kilusios dėl garbės ir orumo pažeidimo, atlyginimo. Iš vienos pusės garbė ir orumas yra asmeninė neturtinė vertybė, kita vertus – neturtinė žala už šios asmeninės vertybės pažeidimą, yra įvertinama ir priteisiama tam tikra pinigų suma.

Turtinė prievolė yra tokia prievolė, kurios šalių teisės ir pareigos turi tam tikrą ekonominę išraišką ir gali būti įvertintos pinigais. Turtinės prievolės atveju kreditoriaus

²⁹ *Ibidem*, p. 40.

³⁰ MIZARAS, V. Teisės į socialinių tinklų paskyras paveldėjimas: Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo sprendimas. <http://www.teise.pro/index.php/2018/08/03/v-mizaras-teises-i-socialiniu-tinklų-paskyras-paveldejimas-vokietijos-federalinio-auksciausiojo-teismo-sprendimas/>

reikalavimo teisė sudaro kreditoriaus turto (aktyvų) sudedamąją dalį ir atitinkamai skolininko pareiga sudaro jo skolų (pasyvų) sudedamąją dalį³¹.

Didžiąją dalį reikalavimo teisių, kylančių iš turtinių prievolių, kreditorius gali perleisti kitam asmeniui (perleidimo, skolos perkėlimo, pardavimo, įkeitimo ar paveldėjimo būdu). Tačiau ne absoliučiai visas, kadangi kai kurios turtinės prievolės gali būti neatsiejamai susijusios su kreditoriaus ar skolininko asmeniu. Pavyzdžiui, prievolė, kuriai tinkamai įvykdyti reikalingi specialūs skolininko įgūdžiai. Pastaruoju atveju prievolė bus laikoma grynai asmenine, kadangi ją dėl savo specialių įgūdžių gali įvykdyti tik konkretus skolininkas. Kreditorius susitarimą dėl tam tikrų paslaugų teikimo sudaro su konkrečiu skolininku, nes tik pastarasis gali patenkinti jo poreikius. Todėl prievolės, susijusios su paslauga, kurioms teikti yra reikalinga tam tikra kvalifikacija ar specialūs įgūdžiai, yra laikomos griežtai asmeninėmis ir kitiems asmenims nepereina. Nors, pavyzdžiui, LR CK 6.717 straipsnio 1 dalis nustato, kad paslaugų teikėjas privalo pats teikti paslaugas, išskyrus atvejus, kai paslaugų sutartis numato ką kitą. Taigi, jei paslaugų teikėjas miršta arba tampa neveiksnus, paslaugų sutartis nutrūksta, išskyrus atvejus, kai analogiškas paslaugas turi teisę ir gali taip pat kvalifikuotai teikti paslaugų teikėjo teisių perėmėjai³².

Grynai asmeninėmis ir neperleidžiamomis yra laikomos ir kitos turtinės prievolės. Pavyzdžiui, teisė į alimentus ir pašalpas, mokamas palikėjui išlaikyti, taip pat teisė į pensiją, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis³³. Vadovaujantis LR CK 6.102 straipsnio 3 dalimi, draudžiama perleisti reikalavimą, kuris neatsiejamai susijęs su kreditoriaus asmeniu (reikalavimą išlaikyti, reikalavimą atlyginti žalą, padarytą dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo ir t. t.). Taip pat ir LR CK 6.101 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad be skolininko sutikimo kreditoriui draudžiama perleisti reikalavimą, jeigu kreditoriaus asmuo skolininkui turi esminės reikšmės.

Taigi, visos asmeninės neturtinės prievolės yra *intuitu personae* prievolės ir negali būti perleidžiamos kitiems asmenims, taip pat jos negali būti ir paveldėjimo objektais. Tuo tarpu asmeninės turtinės prievolės gali būti perleistos kitam asmeniui, išskyrus tokias

³¹ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002. P. 75.

³² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262. 6.723 str. 2 d.

³³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262. 5.1 str. 3 d.

turtines prievolės, kurios yra neatsiejamai susijusios su kreditoriaus ar skolininko asmeniu. Taigi, asmeninė turtinė prievolė bus laikoma *intuitu personae* prievole, jei ji yra neatsiejamai susijusi su kreditoriaus ar skolininko asmeniu.

Prievolė grynai asmeninė gali būti dėl specialių skolininko įgūdžių, jo profesionalumo ar kvalifikacijos. Kreditorius sudaro sutartį su konkrečiu skolininku, nes tik jis gali įvykdyti sutartyje numatytą atitinkamą veiksmą kreditoriaus labui. Pavyzdžiui, sutartis dėl teisinių, meninių, medicininių ir panašių paslaugų teikimo. Taip pat, kaip pažymi prof. V. Mikelėnas, prievolė grynai asmeninė gali būti ne tik dėl skolininko profesionalumo ar kvalifikacijos, bet ir dėl jo socialinio statuso ar kitokių priežasčių³⁴. Iš sutarties, sudarytos su garsiu politiku ar sportininku dėl reklaminio videosiužeto arba su garsiu aktoriumi dėl pagrindinio vaidmens filme, kylančios prievolės bus grynai asmeninės dėl šių asmenų socialinės padėties³⁵. Taip pat prievolė grynai asmeninė gali būti pripažinta jei skolininko asmuo kreditoriui turi esminę reikšmę dėl finansinio patikimumo, teikiamų paslaugų pobūdžio³⁶. Užsienio doktrina tokias prievolės įvardina kaip prievolės, kurias prisiimdamas kreditorius privalo pasikliauti tam tikromis skolininko savybėmis, tokiomis kaip jo reputacija, įgūdžiai, skonis ar net gi požiūris į tam tikrus dalykus³⁷, todėl skolininkas be kreditoriaus sutikimo negalėtų perleisti savo pareigos, pavyzdžiui pasiūti drabužį, nutapyti paveikslą, suorganizuoti renginį ir pan.

Intuitu personae prievolė gali būti neatsiejamai susijusi su kreditoriaus ar skolininko asmeniu arba su abiem prievolės šalimis. Kitaip tariant, ji grynai asmeninė gali būti abiem prievolės šalims arba tik vienai iš prievolės šalių, t. y. tik kreditoriui arba tik skolininkui.

Ir kreditoriui, ir skolininkui grynai asmeninė prievolė bus tokia prievolė, kurią įvykdyti gali reikalauti tik kreditorius, o įvykdyti privalo ir gali tik skolininkas³⁸. Kaip pažymi prof. V. Mikelėnas, tai reiškia, kad reikalavimo teisė arba pareiga tokiais atvejais

³⁴ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002. P. 82.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ FARNSWORTH, E. A. *Farnsworth on Contracts*. New York: Aspen Publishers, 2004. P. 130.

³⁸ *Ibidem*, p. 80.

negali pereiti arba būti perduodama kitiems asmenims nei universaliojo³⁹, nei singularinio⁴⁰ teisių perėmimo būdu⁴¹, kadangi prievolė yra neatsiejamai susijusi su abiejų šalių asmeniu, todėl ir jų teisės bei pareigos negali būti perduodamos kitiems asmenims.

Prievolė grynai asmeninė gali būti tik vienai iš prievolės šalių, t. y. tik kreditoriui arba tik skolininkui. Kaip grynai asmeninės prievolės kreditoriui pavyzdys galėtų būti rentos mokėtojo pareiga mokėti rentą ar LR CK 3.192 straipsnyje nustatyta tėvų asmeninė pareiga teikti vaikams materialinį išlaikymą.

Tuo atveju, kai prievolė yra grynai asmeninė tik vienai iš jos šalių, kitai šaliai, kuriai ji nėra grynai asmeninė, ji gali būti paveldima. Taigi, jei prievolė yra grynai asmeninė kreditoriui, bet ne skolininkui, tai pastarojo prievolę po jo mirties privalo įvykdyti jo įpėdiniai. Pavyzdžiui, vadovaujantis LR CK 6.444 straipsniu, mirusio rentos mokėtojo (skolininko) pareiga mokėti rentą pereina jo įpėdiniams.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, baigiamojo darbo autoriaus nuomone, grynai asmeninė prievolė kreditoriui yra įtvirtinta ir LR CK 3.192 straipsnyje, kuris imperatyviai nustato tėvų pareigą teikti vaikams materialinį išlaikymą. Nors Lietuvos teismų praktikos analizė labiau suponuoja išvadą, kad tėvų pareiga išlaikyti savo nepilnamečius vaikus yra grynai asmeninė prievolė abiem jos šalims.

Tai, kad pastaroji prievolė yra grynai asmeninė jos kreditoriui⁴², abejonių nekyla, kadangi teisę į išlaikymą turinčiam vaikui mirus, skolininko prievolė baigiasi (LR CK 3.194 straipsnio 4 dalies 4 punktas). Tačiau, kaip matyti iš Lietuvos teismų praktikos, prievole išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, teismai laiko grynai asmenine ir skolininkui. Kaip pažymima vienoje iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių, šios įstatymo imperatyviai nustatytos prievolės tėvai negali atsisakyti ar perleisti jos vykdymą kitiems

³⁹ Universaliojo teisių perėmimo atveju yra perimamos/perduodamos visos teisės.

⁴⁰ Singularinio teisių perėmimo atveju yra perduodama/perimama dalis teisių.

⁴¹ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 82.*

⁴² LR CK 3.192 straipsnyje įtvirtintos prievolės kreditoriumi laikytinas teisę į išlaikymą turintis vaikas. Nepilnamečiui vaikui skirtu išlaikymo lėšų tvarkytojas uzufrukto teise nėra šios prievolės kreditorius, o tik veikia vaiko naudai, todėl lėšų tvarkytojo pasikeitimas yra galimas ir tai nelaikytina kreditoriaus teisių perėmimu.

asmenims⁴³, o tai reiškia, kad tokia prievolė skolininkui yra grynai asmeninė ir ją įvykdyti privalo tik skolininkas. Šiuo atveju abejonių kelia tai, jog vis gi pareigos materialiai išlaikyti savo vaikus vykdymas gali pereiti kitiems asmenims. Vienas tokių būdų yra įtvirtintas LR CK 3.194 straipsnio 4 dalies 3 punktu, kuris numato, kad išlaikymo išieškojimas yra nutraukiamas, kai vaikas įvaikinamas. Taip pat ir LR CK 3.194 straipsnio 5 dalis nustato, jog kai asmuo, iš kurio buvo priteistas išlaikymas, mirė, išlaikymo pareiga pereina jo įpėdiniams, kiek tai leidžia paveldimas turtas, nesvarbu, koku palikimo priėmimo būdu pagal civilinio kodekso penktosios knygos normas buvo priimtas palikimas. Taigi, vadovaujantis LR CK nuostatomis, aptariamos prievolės atveju skolininkui mirus, jo prievolė nesibaigia, o pereina įpėdiniams. Atsižvelgiant į tai, laikytina, kad LR CK 3.192 straipsnyje įtvirtinta tėvų prievolė teikti vaikams materialinį išlaikymą yra *intuitu personae* prievolė, kuri grynai asmeninė yra tik jos kreditoriui, kadangi prievolę išlaikyti savo vaikus tėvai privalo ir gali įvykdyti tik savo vaikams, tuo tarpu vaikai išlaikymo gali reikalauti ne tik iš savo tėvų, bet ir iš jų įpėdinių.

Kad prievolė kreditoriui yra grynai asmeninė, reiškia ne tik tai, jog teisę reikalauti ją įvykdyti turi tik kreditorius, tačiau ir tai, kad skolininkas negali reikalauti, jog prievolės įvykdymą priimtų kiti asmenys. Pavyzdžiui, advokatas negali reikalauti mirusio kliento įpėdinių, kad šie naudotųsi jo paslaugomis. Tačiau jei prievolė dvišalė⁴⁴, miręs kreditorius yra ir skolininkas, todėl jo skolos, nors reikalavimo teisė yra grynai asmeninė, yra paveldimos⁴⁵. Taigi, pareiga sumokėti už suteiktas paslaugas pereina mirusio kliento įpėdiniams, ir atvirkščiai, įpėdiniai turi teisę reikalauti kliento, mirusio dar iki paslaugų suteikimo, sumokėto avanso už paslaugas.

Tuo atveju, jei prievolė yra grynai asmeninė tik skolininkui, bet ne kreditoriui, tai mirusio kreditoriaus įpėdiniai gali reikalauti, kad skolininkas ją įvykdytų⁴⁶. Kai

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje J. J. v. P. J., A. J., A. A. J., Nr. 3K-3-276/2013 ir kt.

⁴⁴ Dvišalių prievolių skolininkas kartu yra ir kreditorius bei atvirkščiai. Tuo atveju, kai pareiga yra grynai asmeninė, skolininkui mirus, ši jo prievolės dalis baigiasi, tačiau jo, kaip kreditoriaus teisė, tokiu atveju bus paveldima, jeigu prievolė kitai šaliai nebuvo grynai asmeninė.

⁴⁵ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002. P. 83.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 81.

skolininkas miršta, prievolė baigiasi, jeigu ji negali būti įvykdyta nedalyvaujant pačiam skolininkui arba kitokiu būdu yra neatsiejamai susijusi su skolininko asmeniu⁴⁷.

Dar vienas *intuitu personae* prievolių ypatumas, lyginant su kitomis prievolėmis, yra tas, kad šios prievolės negali būti perleistos kitiems asmenims. LR CK 5.1 straipsnio 3 dalis nustato, kad yra nepaveldimos asmeninės neturtinės ir turtinės teisės, neatskiriamai susijusios su palikėjo asmeniu (teisė į garbę ir orumą, autorystė, teisė į autorinį vardą ir atlikimo neliečiamybę), teisė į alimentus ir pašalpas, mokamas palikėjui išlaikyti, teisė į pensiją, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis.

Taigi, griežtai asmeninės prievolės negali būti perleistos kitiems asmenims nei perleidimo, nei paveldėjimo nei jokių kitu būdu. Tiesa, tam tikrais atvejais galimos išimties, kurias nustato įstatymas arba sutartis. Vienas tokių atvejų yra numatytas LR CK 6.449 straipsnio 2 dalyje, kurioje nurodyta, kad neterminuotos (nuolatinės) rentos gavėjo teisės gali būti perduotos reikalavimo perleidimo arba paveldėjimo būdu arba reorganizuojant juridinį asmenį, jeigu sutartis ar įstatymai nenustato ko kita.

Apibendrinant pirmąją magistro baigiamojo darbo dalį, reikia pažymėti tai, kad *intuitu personae* terminas yra kilęs iš lotynų kalbos ir reiškia „remiantis asmeninėmis savybėmis“. Dar Senovės Romoje, atsiradus novacijos institutui, prievoles pradėta skirstyti į perleidžiamas prievoles ir prievoles be perleidimo teisės. Pastarosios ir buvo vadinamos *obligationes intuitu personae*.

Kaip parodė šios baigiamojo darbo dalies analizė, *intuitu personae* prievolės yra griežtai asmeninės ir negali būti perleidžiamos kitam asmeniui, taip pat negalima šių prievolių atsisakyti vykdyti arba pakeisti kitokio pobūdžio prievole ir visa tai lemia šių prievolių glaudus ar net asmenišką ryšį su prievolės subjektu.

Kaip ir kitos asmeninės prievolės, *intuitu personae* prievolės gali būti turtinės, t. y. kylančios dėl asmeninių neturtinių teisių ir pareigų, bet esančios turtinio pobūdžio, ir neturtinės – neturinčios jokio ekonominio turinio.

Intuiutu personae prievolė gali būti neatsiejamai susijusi su kreditoriaus ar skolininko asmeniu arba su abiem prievolės šalimis. Kitaip tariant, ji grynai asmeninė gali būti abiem prievolės šalims arba tik vienai iš prievolės šalių, t. y. tik kreditoriui arba tik skolininkui. Ir kreditoriui, ir skolininkui grynai asmeninė prievolė bus tokia prievolė,

⁴⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262. 6.128 str. 1 d.

kurią įvykdyti gali reikalauti tik kreditorius, o įvykdyti privalo ir gali tik skolininkas. Tuo atveju, kai prievolė yra grynai asmeninė tik vienai iš jos šalių, kitai šaliai, kuriai ji nėra grynai asmeninė, ji gali būti paveldima. Pavyzdžiui, jei prievolė yra grynai asmeninė tik skolininkui, bet ne kreditoriui, tai mirusio kreditoriaus įpėdiniai gali reikalauti, kad skolininkas ją įvykdytų. Kai skolininkas miršta, prievolė baigiasi, jeigu ji negali būti įvykdyta nedalyvaujant pačiam skolininkui arba kitokiu būdu yra neatsiejamai susijusi su skolininko asmeniu.

Dar vienas *inuitu personae* prievolių ypatumas, lyginant su kitomis prievolėmis, yra tas, kad šios prievolės negali būti perleistos kitiems asmenims nei perleidimo, nei paveldėjimo nei jokių kitu būdu, išskyrus įstatymo arba sutarties nustatytas išimtis.

2. INTUITU PERSONAE PRIEVOLIŲ ATSIKADIMO PAGRINDAI

Prievolės atsiranda iš sandorių arba kitokių juridinių faktų, kurie pagal galiojančius įstatymus sukuria prievolinius santykius⁴⁸. Prof. V. Mikelėnas išskiria penkis prievolių atsiradimo pagrindus: vienašalius ir daugiašalius sandorius, deliktus, kvazisutartis ir įstatymus⁴⁹.

Kvazisutartimis laikomi teisėti, savanoriški valiniai asmens veiksmai, kuriems atlikti nereikia kito asmens sutikimo ir kurių pagrindu atsiranda šiuos veiksmus atlikusio ir kito asmens prievoliniai teisiniai santykiai, pavyzdžiui, kito asmens reikalų tvarkymas be pavedimo (CK 6.229 – 6.236 str.), nepagrįstas praturtėjimas ar turto gavimas be pagrindo (CK 6.237 – 6.242 str.), lošimas ir lažybos (CK 6.243 – 6.244 str.)⁵⁰. Kvazisutartys nėra *intuitu personae* prievolių atsiradimo pagrindas, pavyzdžiui, prievolės, atsirandančios nepagrįstai praturtėjus ar gavus turto, nėra priskiriamos prie *intuitu personae* prievolių, kadangi reikalavimo teisės pagal šias prievoles gali būti perleidžiamos, taip pat teisės ir pareigos, atsirandančios šių prievolių pagrindu, gali būti paveldimos⁵¹. Atsižvelgiant į tai, kvazisutartys, kaip *intuitu personae* prievolių atsiradimo pagrindas, šioje baigiamojo darbo dalyje atskirai nebus nagrinėjamos.

2.1. Sandoris kaip *intuitu personae* prievolės atsiradimo pagrindas

Vienas iš prievolės atsiradimo pagrindų yra sandoris. Dažniausiai prievolės atsiranda iš dvišalių sandorių – sutarčių. Tai vienas iš dažniausių prievolių atsiradimo pagrindų⁵². *Intuitu personae* prievolės nėra išimtis. *Intuitu personae* prievolės kyla iš

⁴⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262. 6.2 straipsnis.

⁴⁹ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002. P. 60.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 63.

⁵¹ VILEITA, A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (1). *Justitia*, 2003, nr. 1-2 (43-44). P. 17.

⁵² AMBRASIENĖ, D. et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 20.

darbo, autorinių bei kitų civilinių sutarčių. Kiekvienas iš šių pagrindų bus atskirai nagrinėjamas tolesniuose poskyriuose.

2.1.1. *Autorinė sutartis kaip intuitu personae prievolės atsiradimo pagrindas*

Autorinė sutartis yra sutartis, pagal kurią „viena šalis (autorius ar jo teisių turėtojas) perduoda arba suteikia autorių turtines teises į literatūros, mokslo ar meno kūrinį arba įsipareigoja sukurti sutartyje nurodytą kūrinį ir perduoti ar suteikti autorių turtines teises į jį kitai šaliai (teisių perėmėjui ar licenciatui), o kita šalis įsipareigoja naudoti kūrinį arba pradėti juo naudotis sutartyje nustatytais sąlygomis ir sumokėti nustatytą autorinį atlyginimą, jeigu sutartyje nenustatyta kitaip“⁵³.

Taigi, autorinėmis sutartimis yra laikomos tokios sutartys, kurių dalykas yra autorių teisių į kūrinius perdavimas arba suteikimas⁵⁴. Pasak prof. V. Mikelėno, „*prievolės, kylančios iš autorinių sutarčių, yra grynai asmeninės abiem šalims*“⁵⁵. Nesinorėtų sutikti su pastarąja pozicija, kadangi, baigiamojo darbo autoriaus nuomone, ne visos prievolės, kylančios iš autorinių sutarčių, yra grynai asmeninės abiem sutarties šalims ir ne iš visų autorinių sutarčių kyla *intuitu personae* prievolės nors vienai iš šios sutarties šalių.

Kaip matome iš Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo (toliau – ATGTĮ) pateiktos autorinės sutarties sampratos, autoriui iš autorinės sutarties kyla dvi pagrindinės prievolės. Viena jų yra sukurti kūrinį arba, jeigu kūrinys jau yra sukurtas, – tą kūrinį perduoti, antroji pareiga – užtikrinti netrukdomą naudojimąsi suteiktomis teisėmis. Kita autorinės sutarties šalis įsipareigoja naudoti kūrinį arba pradėti juo naudotis sutartyje nustatytais sąlygomis ir sumokėti nustatytą autorinį atlyginimą.

Tuo atveju, jei kūrinys jau yra sukurtas ir pagal autorinę sutartį yra tik įsipareigojama perduoti turtines teises į literatūros, mokslo ar meno kūrinį, ši autoriaus prievolė negali būti laikoma *intuitu personae*, kadangi šiuo atveju autoriaus asmuo nėra

⁵³ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. Valstybės žinios, 2003. Nr. 28-1125. 39 straipsnio 1 dalis.

⁵⁴ *Ibidem*, 39 straipsnio 3 dalis.

⁵⁵ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002. P. 85.

esminis. Tokiu atveju bus įsipareigojama perduoti autoriaus turtines teises į kūrinį, o tai, vadovaujantis ATGTĮ 49 straipsnio 1 dalimi, gali padaryti ne tik pats autorius, bet ir jo įpėdiniai, kadangi autoriaus turtinės teisės, skirtingai nei neturtinės, gali būti paveldimos. Taigi, ATGTĮ 39 straipsnio 2 dalyje numatytos autorinė sutartis dėl teisių perdavimo ir autorinė licencinė sutartis negali būti laikomos *intuitu personae* prievolių atsiradimo pagrindais, kadangi jomis autorius neįsipareigoja kūrinio sukurti (kas būtų laikoma *intuitu personae* prievole), o tik perduoti ar suteikti autorių turtines teises į kūrinį kitai šaliai (teisių perėmėjui ar licenciatui).

Analogiška situacija yra ir su leidybos sutartimi. ATGTĮ 43 straipsnis nustato, kad leidybos sutartimi „autorius ar kitas autorių teisių subjektas perduoda ar suteikia leidėjui už sutartyje nustatytą autorinį atlyginimą teisę atgaminti spausdinimo ar kitokiu būdu literatūros, mokslo ar meno kūrinį pagaminant pagrįstiems visuomenės poreikiams patenkinti pakankamą egzempliorių kiekį ir teisę juos platinti“. Tačiau iš ATGTĮ 43 straipsnyje pateiktos leidybos sutarties sampratos matyti, kad šios sutarties šalimi gali būti ne tik autorius, bet ir kitas autorių teisių subjektas. Jei leidybos sutarties šalis yra ne pats autorius, o kitas autorių teisių subjektas, tai jokios ypatingos su autorių teisių subjektu susijusios pareigos negali būti numatytos, nes autorių teisių subjektas gali disponuoti tik savo turimomis teisėmis į kūrinį⁵⁶. Atsižvelgiant į tai, kad pagal leidybos sutartį kitam autorių teisių subjektui jokios ypatingos su autorių teisių subjektu susijusios pareigos negali būti numatytos, tai ir prievolės, kylančios iš leidybos sutarties kitam autorių teisių subjektui nėra *intuitu personae*. Todėl teigti, kad iš leidybos sutarties kylančios prievolės abiem jos šalims yra *intuitu personae*, nėra teisinga.

Kalbant apie leidėjo prievolių pagal leidybos sutartį pobūdį, nereikėtų atmesti tokios prielaidos, jog leidėjo asmuo autoriui gali būti ypatingai svarbus, o tai lemtų leidėjo prievolių pagal leidybos sutartį *intuitu personae* pobūdį. Leidėjo asmuo autoriui gali būti svarbus dėl jo dalykinių, profesinių savybių, kurios sąlygoja sėkmingą leidybos sutarties vykdymą. Pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės teismai tarp autoriaus ir leidyklos sudarytą leidybos sutartį laiko neatsiejamai susijusią su kreditoriaus asmeniu, kadangi jų

⁵⁶ USONIENĖ, J. *Autorių teisių perdavimo ypatybės*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. P. 197.

manymu autorius sutartį sudarė su konkrečia leidykla dėl jos tam tikrų savybių ir reputacijos⁵⁷.

Taigi, vienareikšmiškai konstatuoti, kad leidėjo prievolė pagal leidybos sutartį yra arba nėra *intuitu personae* prievolė negalime. Siekiant tai padaryti turi būti vertinamas konkrečios leidybos sutarties turinys⁵⁸, kadangi vienu atveju autoriui leidėjo asmuo bus labai svarbus ir konkreti leidybos sutartis bus sudaryta būtent dėl leidėjo turimos reputacijos, profesionalumo ir panašių savybių, tuo tarpu kitu atveju leidėjo asmuo autoriui gali neturėti jokios reikšmės.

Tuo tarpu autoriaus prievolė sukurti kūrinį yra *intuitu personae* prievolė, kadangi pastaroji yra neatsiejamai susijusi su autoriumi, kitaip tariant, dėl savo specialių įgūdžių ją įvykdyti gali tik autorius. Taigi, autorinės sutartys, kuriomis autorius įsipareigoja sukurti kūrinį, yra *intuitu personae* prievolės atsiradimo pagrindas. Viena tokių autorinių sutarčių rūšių yra autorinė kūrinio užsakymo sutartis. ATGTĮ 41 straipsnio pirmoji dalis nustato, kad pagal autorinę kūrinio užsakymo sutartį autorius įsipareigoja sukurti sutarties sąlygas atitinkantį kūrinį ir perduoti užsakovui sutartyje nurodytas autorių turtines teises į kūrinį arba suteikti užsakovui teises naudoti kūrinį nurodant kūrinio naudojimo būdą, o užsakovas įsipareigoja sumokėti autoriui sutartyje nustatytą autorinį atlyginimą, jeigu kitaip nenustatyta sutartyje.

Taigi, autorinių kūrinio užsakymo sutarčių pagrindu atsiradusios prievolės autoriui visais atvejais bus *intuitu personae*. Tačiau yra galimi atvejai, kai iš autorinės kūrinio užsakymo sutarties kilusios prievolės bus *intuitu personae* tiek kūrinio autoriui, tiek užsakovui. Pavyzdžiui, kai minėta sutartimi autorius įsipareigoja nutapyti užsakovo portretą. Pastaruoju atveju prievolių vykdymui bus svarbus tiek autoriaus, tiek užsakovo asmuo, todėl iš tokios sutarties kylančios prievolės bus grynai asmeninės abiem autorinės sutarties šalims.

2.1.2. Darbo sutartis kaip *intuitu personae* prievolės atsiradimo pagrindas

⁵⁷ RICHARDS, P. *Law of Contract*. Harlow, Pearson Longman, 2006. P. 480.

⁵⁸ POITEVIN, C. *L'avant-contrat en droit des contrats d'auteur*. Academie D'aix-Marseille, 2011. P. 348.

Darbo sutartis yra *intuitu personae* sutartis ir iš šios sutarties kylančios prievolės darbuotojui yra *intuitu personae*.

Kai kurių šalių darbo kodeksų nuostatos, apibrėžiančios darbo sutarties sąvoką, aiškiai įvardina darbo sutarties *intuitu personae* požymį. Pavyzdžiui, Rusijos Federacijos darbo kodekso⁵⁹ 56 straipsnio 1 dalis nustato, kad darbo sutartis tai darbdavio ir darbuotojo susitarimas, pagal kurį darbdavys įsipareigoja suteikti darbuotojui darbą (nustatytą, konkrečią darbinę funkciją), užtikrinti darbo sąlygas, numatytas darbo teisės aktuose, kituose norminiuose teisės aktuose, kolektyvinėje sutartyje, laiku sumokėti sutartą darbo užmokestį, o darbuotojas įsipareigoja asmeniškai atlikti pagal šį susitarimą jam nustatytą darbo funkciją darbdaviui vadovaujant ir kontroliuojant, laikytis pas darbdavį galiojančių vidaus darbo tvarkos taisyklių. Kaip matome, pačiame darbo kodekso straipsnyje, apibrėžiančiame darbo sutarties sąvoką, yra įtvirtinta nuostata, kad darbuotojas įsipareigoja asmeniškai atlikti darbo sutartimi suldygtą darbo funkciją.

Nors Lietuvos Respublikos Darbo Kodekso (toliau – LR DK) 32 straipsnio 1 dalyje⁶⁰ tokia nuostata nėra tiesiogiai įtvirtinta, tai nereiškia, kad Lietuvoje darbo sutartis nėra laikoma *intuitu personae* sutartimi, o darbuotojo pareiga atlikti darbo sutartyje suldygtą darbą nėra *intuitu personae* prievolė.

Net ir nesant darbo kodekso nuostatos, tiesiogiai nurodančios, kad darbuotojas įsipareigoja asmeniškai atlikti darbo sutartimi suldygtą darbo funkciją, pastarąją darbuotojo prievolę galima konstatuoti iš kitų LR DK nuostatų, rodančių, kad darbdaviui darbuotojo asmuo yra svarbus. Visų pirma, darbdaviui darbuotojo asmuo, jo tapatumas yra svarbus dėl to, kad darbuotojas dirba darbdavio naudai. Pastarasis priima į darbą tą asmenį, kuris galės atlikti tam tikrą darbo funkciją. Darbdavys, priimdamas darbuotoją į darbą, LR DK 41 straipsnio 3 dalyje numatytais atvejais gali rengti konkursą tam, jog išsirinkti geriausią, keliamus reikalavimus atitinkantį darbuotoją, todėl jis yra suinteresuotas, kad darbo funkciją atliktų būtent šis darbuotojas. Kadangi komercinė, finansinė ar gamybinė grėsmė, kylanti atliekant darbo funkciją tenka darbdaviui (LR DK 32 str. 3 d.).

⁵⁹ http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34683/1eaf2e1beb877bbca22338c719320a5b9c692297/

⁶⁰ Darbo sutartis – darbuotojo ir darbdavio susitarimas, pagal kurį darbuotojas įsipareigoja būdamas pavaldus darbdaviui ir jo naudai atlikti darbo funkciją, o darbdavys įsipareigoja už tai mokėti darbo užmokestį (LR DK 32 str. 1 d.).

Analogiškos pozicijos laikosi ir užsienio šalių autoriai, teigdami, kad darbo sutartis yra *intuitu personae* sutartis, kadangi viena sutarties šalis sudaro sutartį priklausomai nuo kitos sutarties šalies asmens, to asmens tapatumo⁶¹. Jei sutartis leidžia joje sulygtą darbą atlikti ne asmeniškai sutarties šaliai, o vykdymą perleisti kitam asmeniui, tokia sutartis dažniausiai bus ne darbo, o paslaugų teikimo sutartis⁶². Taigi, darbuotojui iš darbo sutarties kylanti prievolė atlikti darbo sutartyje sulygtą darbą yra *intuitu personae* prievolė ir tai reiškia, kad teisės ir pareigos iš darbo sutarties kyla tik darbuotojui. Tai patvirtina ir LR DK 53 straipsnio 5 dalis, kuri skelbia, kad darbo sutartis pasibaigia, kai miršta darbo sutarties šalis – fizinis asmuo.

Tuo tarpu darbdavio prievolės pagal darbo sutartį nėra *intuitu personae* pobūdžio, kadangi, kaip nurodo LR DK 21 straipsnio 5 dalis, darbdaviai savo teises ir pareigas darbuotojui gali įgyvendinti per savo teisėtus atstovus ar įgaliotus asmenis, o tai reiškia, jog darbuotojui darbdavio asmuo nėra toks svarbus, kaip kad pastarajam darbuotojo. Tą patvirtina ir LR DK 51 straipsnio 2 dalis, nustatanti, kad „*jeigu sandorio, teisės akto ar kelių sandorių arba teisės aktų pagrindu verslas ar jo dalis iš vieno darbdavio <...> pereina kitam subjektui <...>, jam savaimė pereina to verslo ar jo dalies darbuotojų darbo santykiai*“. Be to, darbdavio dalyvių sudėties pasikeitimai, jo pavaldumo, dalyvio ar pavadinimo pasikeitimas, darbdavio sujungimas, padalijimas, išdalijimas ar prijungimas prie kitos įmonės, įstaigos ar organizacijos arba restruktūrizavimas nekeičia darbdavio darbuotojų darbo sąlygų ir nėra pagrindas nutraukti darbo santykius⁶³.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog anksčiau galiojusio LR DK⁶⁴ 118 straipsnyje buvo nurodyta, kad „darbuotojas neturi teisės be darbdavio ar jo įgalioto asmens sutikimo savo darbą pavesti atlikti kitam asmeniui“. Šiuo metu galiojančiame LR DK tokios nuostatos neliko, tačiau tai nereiškia, kad, galiojant senajam darbo kodeksui, darbuotojo prievolė atlikti darbo sutartimi sulygtą darbo funkciją, nebuvo laikoma *intuitu personae*. Kaip pažymi kai kurie autoriai, šia teisės norma darbuotojui buvo leidžiama pavesti atlikti savo

⁶¹ AUST, A. Edward. *The Employment Contract*. Les Editions Yvon Blais Inc., 1988, p. 13. In: POVILAITIENĖ, I. Darbo sutartis ir kitos teisinės darbo panaudojimo formos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S).

⁶² SUTER, E. *Contracts at Work*. 1982. Lonsdail Universal Printing Ltd., Bath. P. 65.

⁶³ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2016. Nr. 23709. 51 straipsnio 1 dalis.

⁶⁴ Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.

darbą kitam asmeniui, tačiau ne perduoti savo teises ir pareigas, kylančias iš darbo sutarties⁶⁵. Tokiu atveju darbuotojas vis tiek likdavo darbo sutarties šalimi. Be to, kaip pažymi I. Povilaitienė, darbo pavedimas kitam asmeniui buvo leidžiamas tik tuo atveju, jei su tuo sutikdavo darbdavys arba jo įgaliotas asmuo, ir toks pavedimas galėdavo būti tik trumpalaikis (laikinas), t. y. trukti tik tol, kol darbuotojas dėl tam tikrų priežasčių negali atlikti savo darbo funkcijos.

2.1.3. Kitos sutartys kaip *intuitu personae* prievolių atsiradimo pagrindas

Darbo sutartis yra tik viena iš teisinių darbo panaudojimo formų, kadangi darbas gali būti įvairių teisinių santykių objektu⁶⁶. Jis gali būti atliekamas ne tik pagal darbo sutartį, bet ir kitų civilinių sutarčių pagrindu ar kitu teisiniu pagrindu⁶⁷.

LR CK yra numatytos rangos, mokslinio tyrimo, bandomųjų, konstravimo ir technologinių darbų atlikimo sutartys, asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo sutartys ir kt. Jos tam tikrais atvejais taip pat laikytinos sutartimis, kurių pagrindu kyla *intuitu personae* prievolės ir šių prievolių asmeninį pobūdį paprastai lemia būtent tai, kad šiomis sutartimis, kaip ir darbo sutartimis, yra įsipareigojama atlikti tam tikrą darbą, suteikti paslaugą ir pan. Kitai sutarties šaliai yra svarbu, kas tą darbą atliks ar suteiks paslaugą. Paprastai asmuo, kuris tą darbą atlieka ar teikia paslaugą kitai sutarties šaliai yra svarbus dėl jo įgūdžių, kvalifikacijos, reputacijos, asmeninių savybių ir pan. Pastaruoju atveju prievolė bus laikoma grynai asmenine, kadangi ją dėl savo specialių įgūdžių gali įvykdyti tik konkretus asmuo. Todėl tokios prievolės, susijusios su paslauga, kurioms teikti yra reikalinga tam tikra kvalifikacija ar specialūs įgūdžiai, yra laikomos *intuitu personae* ir kitiems asmenims nepereina. Pavyzdžiui, sutartys su muzikantais, dainininkais, aktorais, teisininkais ar profesionaliais sportininkais⁶⁸. Taip pat prievolė grynai asmenine gali būti pripažinta jei skolininko asmuo kreditoriui turi esminę reikšmę

⁶⁵ POVILAITIENĖ, I. Darbo sutartis ir kitos teisinės darbo panaudojimo formos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S).

⁶⁶ *Ibidem*, p. 7.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 9.

⁶⁸ BAUDOIN, J. L., JOBIN, P. G. *Les Obligations*. Montreal: Editions Yvon Blais, 1998. P. 79 – 80.

dėl finansinio patikimumo, teikiamų paslaugų pobūdžio. Jungtinėse Amerikos Valstijose *intuitu personae* sutartimi yra pripažįstamas garantijos davimas, kadangi ji duodama konkrečioms asmenims dėl jų tam tikrų savybių⁶⁹.

Kiekvienu atveju turi būti vertinamas konkrečios sutarties turinys ir, atsižvelgiant į sutartyje nustatytą šalių teisių ir pareigų pobūdį, galima spręsti, ar kažkurios iš sutarties šalių prievolės yra *intuitu personae*. Kadangi ta pati sutartis vienu atveju gali būti *intuitu personae* prievolių atsiradimo pagrindas, kitu atveju – ne. Pavyzdžiui, atlygintinų paslaugų teikimo sutartis. LR CK 6.723 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad paslaugų teikėjo mirtis ar neveiknumas šioje srityje arba ribotas veiknumas šioje srityje nutraukia paslaugų sutartį, išskyrus atvejus, kai analogiškas paslaugas turi teisę ir gali taip pat kvalifikuotai teikti paslaugų teikėjo teisių perėmėjai. Tuo atveju, jei paslaugų teikimo sutartyje buvo numatyta, kad analogiškas paslaugas turi teisę teikti paslaugų teikėjo teisių perėmėjai, paslaugų teikėjo prievolė pagal tokią sutartį nebūtų laikoma *intuitu personae*, tačiau jei minėtos nuostatos sutartyje nebūtų, būtų galima konstatuoti, jog paslaugų teikėjo prievolė pagal paslaugų teikimo sutartį yra *intuitu personae* prievolė.

Taigi, prievolių pobūdį dažniausiai galima nustatyti iš sutarties turinio. Pažymėtina tai, kad sutarties šalys, sudarydamos sutartį, yra laisvos nustatyti, ar skolininko prievolė yra grynai asmeninė ar ne⁷⁰.

Nagrinėjant sutartis kaip *intuitu personae* prievolių atsiradimo pagrindus yra išskirtinos franšizės ir jungtinės veiklos (partnerystės) sutartys, kadangi šios sutartis pagal savo prigimtį ir pobūdį yra *intuitu personae* sutartys. Tiesa, yra galimi atvejai, kai šios sutartys nebus *intuitu personae* prievolių atsiradimo pagrindas, tačiau pastarieji atvejai yra labiau išimtis iš bendros taisyklės.

Pagal LR CK 6.766 straipsnio pirmąją dalį, franšizės sutartimi viena šalis (teisių turėtojas) įsipareigoja perduoti už atlyginimą kitai šaliai (naudotojui) tam tikram terminui arba neterminuotai teisę naudotis verslo tikslais išimtinių teisių, priklausančių teisių turėtojui, visuma (teise į firmos vardą, teise į prekių ar paslaugų ženklą, teise į saugomą komercinę (gamybinę) informaciją ir kt.), o kita šalis įsipareigoja už tai mokėti sutartyje

⁶⁹ FARNSWORTH, E. A. Farnsworth on Contracts. New York: Aspen Publishers, 2004. P. 80.

⁷⁰ STORME, E. M. Law of obligations. Leading principles and Belgian law in a European (comparative) perspective. KU Leuven: Centre for advanced legal studies, 2001.

nustatytą atlyginimą. Taigi, iš franšizės sutarties teisių naudotojui kyla *intuitu personae* prievolė. Ši prievolė yra *intuitu personae*, kadangi teisių naudotojas turi prievolę pats naudotis suteiktomis išimtinėmis teisėmis. Pastarųjų jis negali jokia apimtimi – nei visų, nei dalies – perduoti ar atskleisti tretiesiems asmenims be teisių turėtojo sutikimo. LR CK 6.768 straipsnio pirmoji dalis numato subfranšizės sutarties galimybę, tačiau subfranšizės sutarties sąlygos turi būti iš anksto aptartos franšizės sutartyje arba vėliau suderintos su teisių turėtoju. Kitaip tariant, subfranšizė be teisių turėtojo sutikimo negalima.

Teisių naudotojo prievolių pagal franšizės sutartį išimtinumą rodo ir tai, jog pastarasis privalo su teisių turėtoju nekonkuruoti. Pagal LR CK 6.771 straipsnio antrąją dalį, teisių naudotojas privalo užtikrinti pagal franšizės sutartį gaminamų prekių, atliekamų darbų ar teikiamų paslaugų tinkamą kokybę. Franšizės sutartimi yra ne tik perduodamos išimtinės teisės, bet ir įsipareigojama nuolat teikti techninę pagalbą. Visi šie franšizės sutarties požymiai rodo, kad franšizės sutarties pobūdis suponuoja pasitikėjimą tarp šalių⁷¹ ir teisių naudotojo asmens svarbą teisių turėtojui.

Jungtinės veiklos (partnerystės) sutartis pagal savo prigimtį ir pobūdį taip pat laikytina *intuitu personae* prievolių atsiradimo pagrindu. LR CK 6.969 straipsnio pirmoji dalis nustato, kad jungtinės veiklos (partnerystės) sutartimi du ar daugiau asmenų (partnerių), kooperuodami savo turtą, darbą ar žinias, įsipareigoja veikti bendrai tam tikram, neprieštaraujančiam įstatymui tikslui arba tam tikrai veiklai.

Kaip pažymi kai kurie autoriai, partnerystė yra grindžiama *intuitu personae* principu, kuris „įtvirtina sutarties šalies teisę sąmoningai, laisva valia pasirinkti partnerį bei prievolę atsakyti už tokį pasirinkimą (vadovaujamosi principu - „pažinok savo partnerį“)⁷². Glaudūs asmeniniai ir uždari partnerių ryšiai sąlygoja fiduciarinių santykių pobūdį ir fiduciarines pareigas⁷³. Kiekvienas partneris tiek finansiškai, tiek žmogiškuoju kapitalu prisideda prie bendros veiklos, prieš trečiuosius asmenis partnerystei atstovauja ir vidaus santykiuose ją valdo tik bendros veiklos partneriai, yra ribojamas turimos dalies perleidimas arba naujų narių priėmimas be kitų dalyvių sutikimo, taip pat bendros veiklos

⁷¹ GARALEVIČIUS, Z. *Franšizės sutartis: nuo teisinės analizės ekonominės analizės link?* Teisės problemos. 2007. Nr. 4 (58). P. 93.

⁷² MIKALONIENĖ, L. *Jungtinės veiklos (partnerystės) sutarties teisinė kilmė ir samprata*. Teisė, 2010 (75). P. 84.

⁷³ *Ibidem*.

pabaiga, kai baigiasi vieno iš partnerių narystė⁷⁴. Būtent šis asmeninis kiekvieno iš partnerių vaidmuo bendroje veikloje ir rodo šių santykių *intuitu personae* pobūdį, todėl ir prievolės, kilusios iš jungtinės veiklos (partnerystės) sutarties, būtų *intuitu personae* prievolėmis.

2.2. Deliktas kaip *intuitu personae* prievolės atsiradimo pagrindas

Deliktas – tai neteisėtas valinis veiksmas, kuriuo yra padaroma turtinė ar neturtinė žala kitam asmeniui, su kuriuo žalą padaręs asmuo prieš žalai atsirandant neturėjo jokių civilinių santykių⁷⁵. Deliktinės atsakomybės atsiradimo pagrindas gali būti ir nusikaltimas, ir administracinis nusižengimas, tačiau, kaip pažymi kai kurie autoriai, atsakomybė pagal kitas teisės šakas deliktinės civilinės atsakomybės nepašalina, t. y. neatleidžia nuo pareigos atlyginti padarytą žalą⁷⁶. Deliktinė atsakomybė atsiranda tiek aktyviai, tiek pasyviai pažeidžiant įstatymuose numatytą pareigą, taip pat pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Kiekvienas asmuo privalo laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos⁷⁷.

Deliktu asmeniui gali būti padaroma turtinė ir (arba) neturtinė žala. CK 6.263 straipsnio 2 dalis skelbia, kad žalą, padarytą asmeniui, turtui, o įstatymų numatytais atvejais – ir neturtinę žalą privalo visiškai atlyginti atsakingas asmuo. Taigi, deliktu žalą padariusiam asmeniui kyla prievolė atlyginti žalą. *Intuitu personae* prievolių kontekste yra aktuali neturtinės žalos atlyginimo prievolė, kadangi neturtinės žalos atlyginimas yra suprantamas kaip asmens patirtų fizinių ir dvasinių išgyvenimų „sušvelninimas“, santykinis pažeistos psichinės ir fizinės gerovės atkūrimas, satisfakcijos suteikimas

⁷⁴ MIKALONIENĖ, L. *Jungtinės veiklos (partnerystės) sutarties teisinė kilmė ir samprata*. Teisė, 2010 (75). P. 84.

⁷⁵ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002. P. 17.

⁷⁶ JUŠKEVIČIUS, J.; RUDZINSKAS, A. Civilinės atsakomybės už netinkamą asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimą taikymo Lietuvoje ir Italijoje ypatumai. *Jurisprudencija*, 2008 12(114); 73-81. P. 75.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262. 6.263 str. 1 d.

nukentėjusiajam⁷⁸, visi šie aspektai yra glaudžiai susiję su žala patyrusiu asmeniu, todėl prievolė atlyginti neturtinę žalą laikytina *intuitu personae* prievole.

Neturtinė žala yra kompensacija asmeniui už jo paties patirtas kančias, todėl neabejotinai laikytina *intuitu personae* prievole. Teismų praktikoje pažymima, kad savo kompensacinę funkciją neturtinė žala gali atlikti tik tuo atveju, kai ji yra priteisiama asmeniui, kuris ją patyrė, kadangi, kaip nurodo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „nustatant neturtinės žalos, kaip civilinės atsakomybės sąlygos, buvimą, vertinant jos pobūdį, intensyvumą, pasekmes, taip pat analizuojant kitus kompensacijos dydžio nustatymui reikšmingus faktorius, yra būtinas tiesiogiai šiuos emocinius ar fizinius potyrius išgyvenusio asmens dalyvavimas, nes niekas kitas, išskyrus neturtinę žalą patyrusį asmenį, negalėtų geriau ir patikimiau įrodyti neigiamų psichofiziologinių pasikeitimų stiprumo, nusakyti patirtų jausmų, kančių bei nuotaikų“⁷⁹.

2.3. Įstatymas kaip *intuitu personae* prievolės atsiradimo pagrindas

Kai kurios *intuitu personae* prievolės atsiranda įstatymo pagrindu. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁸⁰ 38 straipsnio 6 dalyje ir CK 3.192 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta tėvų pareiga iki pilnametystės išlaikyti savo vaikus. Kaip nurodo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, ši tėvų pareiga kyla iš tėvų prigimtinės prievolės būti atsakingiems už vaikų padėtį iki jie sulauks pilnametystės⁸¹. Prievolė išlaikyti savo vaikus atsiranda nuo vaiko gimimo momento. Paprastai yra preziumuojama, kad šią teisę turi užtikrinti tėvai, iš kurių vaikas gimė, t. y. prigimtinė vaiko biologinių tėvų pareiga išlaikyti savo vaiką, tačiau teisinė prievolė teikti išlaikymą ir materialiai rūpintis savo vaiku atsiranda tik tiems tėvams, kurių tėvystė (motinystė) yra įforminta įstatyme

⁷⁸ VOLODKO, R. *Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). P. 84.

⁷⁹ 2008 m. rugpjūčio 5 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-423/2008; 2016 m. rugsėjo 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-399-687/2016 ir kt.

⁸⁰ Valstybės žinios, 1992. Nr. 33-1014.

⁸¹ 2004 m. balandžio 26 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-259/2004.

nustatyta tvarka, t. y. tiems, kurie vaiko gimimo įrašė nurodyti kaip vaiko tėvas (motina)⁸². Tai reiškia, kad tiek motina, tiek tėvas, jeigu pagal įstatymą nustatyta vaiko kilmė iš jų, yra asmeniškai (individualiai) atsakingi už išlaikymo savo nepilnamečiams vaikams teikimą, todėl šių prievolių vykdymas negali būti perleistas ar perkeltas kitiems (išskyrus tėvius) asmenims, įkeičiamas, įskaitytas už skolas ir pan., taip pat negali būti atsisakyta jų vykdymo⁸³, taip pat tokią pat išlaikymo prievolę turintis subjektas neturi teisės atleisti asmeninę išlaikymo prievolę turintį kitą tėvą nuo šios prievolės vykdymo⁸⁴. Taigi, tėvų prievolė išlaikyti savo nepilnamečius vaikus yra *intuitu personae* ir jos atsiradimo pagrindas yra įstatymas.

Apibendrinant antrąją baigiamojo darbo dalį, reikia pažymėti tai, kad *intuitu personae* prievolių atsiradimo pagrindu gali būti sandoris, deliktas ir įstatymas.

Prie sutarčių, kurių pagrindu atsiranda *intuitu personae* prievolės, yra priskiriamos autorinės, darbo, tam tikrų paslaugų sutartys. Pažymėtina tai, jog pastarosios prie *intuitu personae* prievolių atsiradimo pagrindų priskirtinos vertinant konkrečios sutarties turinį ir tik atsižvelgus į sutartyje nustatytą šalių teisių ir pareigų pobūdį, galima spręsti, ar kažkurios iš sutarties šalių prievolės yra *intuitu personae*, kadangi sutarties šalys, sudarydamos sutartį, yra laisvos nustatyti, ar skolininko prievolė yra grynai asmeninė ar ne.

Prie sutarčių, kurių pagrindu kyla *intuitu personae* prievolės, neabejotinai laikytina darbo sutartis, kadangi darbuotojo prievolės, kylančios iš darbo sutarties, yra *intuitu personae* pobūdžio. Priešingu atveju tokia sutartis turėtų būti traktuojama ne kaip darbo, o paslaugų sutartis.

Prie sutarčių, kurių pagrindu kyla *intuitu personae* prievolės, taip pat priskirtinos ir autorinės sutartys. Tik šiuo atveju būtina pažymėti tai, jog ne visos autorinės sutartys yra *intuitu personae* prievolių atsiradimo pagrindas. Šios darbo dalies analizė parodė, kad autorinė sutartis dėl teisių perdavimo ir autorinė licencinė sutartis negali būti laikomos *intuitu personae* prievolių atsiradimo pagrindais, kadangi jomis autorius neįsipareigoja

⁸² 2013 m. lapkričio 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2013.

⁸³ 2009 m. liepos 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-239/2009, 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2013 ir kt.

⁸⁴ 2006 m. kovo 29 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2006.

kūrinio sukurti, o tik perduoti ar suteikti autorių turtines teises į kūrinį kitai šaliai. Taip pat negalima teigti, kad iš leidybos sutarties kylančios prievolės abiem jos šalims yra *intuitu personae*. Siekiant konstatuoti, ar leidėjo prievolė pagal leidybos sutartį yra *intuitu personae* prievolė, turi būti vertinamas konkrečios leidybos sutarties turinys. Tuo tarpu autorinės sutartys, kuriomis autorius įsipareigojo sukurti kūrinį, yra *intuitu personae* prievolės atsiradimo pagrindas.

Neturtinės žalos atlyginimo prievolė, kuri yra *intuitu personae* prievolė, atsiranda iš delikto. Įstatymo pagrindu atsiranda tėvų prievolė, išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, kuri, kaip ne kartą savo praktikoje konstatavo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, yra *intuitu personae* prievolė.

3. INTUITU PERSONAE PRIEVOLIŲ VYKDYMO YPATUMAI

Intuitu personae prievolės, kaip ir visos kitos prievolės, turi būti vykdomos sąžiningai, tinkamai bei nustatytais terminais pagal įstatymų ar sutarties nurodymus, o kai tokių nurodymų nėra, - vadovaujantis protingumo kriterijais⁸⁵. Šių prievolių vykdymui yra taikomi visi bendrai prievolių vykdymui taikomi reikalavimai, kurie trečioje baigiamojo darbo dalyje nebus nagrinėjami, kadangi tai nėra šio baigiamojo darbo tyrimo tikslas. Pastarasis yra išanalizuoti *intuitu personae* prievolių, lyginant su kitomis prievolėmis, vykdymo ypatumus.

Bendrai prievoliams santykiams yra būdingas santykinumas, kuris reiškia, kad teisės ir pareigos, kylančios iš prievolės, atsiranda tik jos šalims. Tačiau pastarosios prievolių savybės negalima absoliutinti, kadangi bet kurios iš prievolių šalių vietą gali užimti trečiasis asmuo, prisiimdamas atitinkamas kreditoriaus arba skolininko teises ir pareigas. Būtent šis prievolių vykdymo aspektas yra ypatingai svarbus *intuitu personae* prievolių atveju, kadangi, kaip jau buvo minėta prieš tai, šių prievolių vykdymui ypatingą reikšmę turi kreditoriaus ir (arba) skolininko asmuo. *Intuitu personae* prievolės šaliai (šalims) yra ypatingai svarbus kitos jos šalies asmuo, todėl pagal bendrąją taisyklę, *intuitu personae* prievolę privalo vykdyti ir jos vykdymo perleisti trečiajam asmeniui negali prievolės šalis, kuriai teisės ir (ar) pareigos, kylančios iš šios prievolės, yra *intuitu personae* pobūdžio, taip pat ir įvykdyti *intuitu personae* prievolę gali reikalauti tik šios prievolės kreditorius. Pastarieji aspektai yra grindžiami *intuitu personae* prievolių pobūdžiu ir bus nagrinėjami šioje baigiamojo darbo dalyje.

3.1. Trečiojo asmens teisė įvykdyti *intuitu personae* prievolę

*3.1.1. Reikalavimo, kylančio iš *intuitu personae* prievolės, perleidimo trečiajam asmeniui galimumas*

⁸⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262. 6.38 straipsnis.

CK 6.101 straipsnis nustato, kad kreditorius turi teisę be skolininko sutikimo perleisti visą reikalavimą ar jo dalį kitam asmeniui, jeigu tai neprieštaruja įstatymams ar sutarčiai arba jeigu reikalavimas nesusijęs su kreditoriaus asmeniu. Reikalavimo teisės perleidimas neturi pažeisti skolininko teisių ir labiau suvaržyti jo prievolės. Atsižvelgiant į tai, kad kreditoriaus reikalavimo teisė, kaip prievolinė subjektinė teisė, yra savarankiškas civilinių teisinių santykių objektas⁸⁶, ji gali būti perleista kitam asmeniui bendrais pagrindais, įtvirtintais CK 1.112 straipsnyje.

Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad CK 6.101 straipsnis kreditoriui leidžia perleisti reikalavimo teisę be skolininko sutikimo tik tuo atveju, jei tai neprieštaruja sutarčiai arba įstatymams. Be to, pagrindinėje sutartyje šalys gali numatyti sąlygą, kuria būtų draudžiamas reikalavimo teisės perleidimas be skolininko sutikimo. Pažymėtina tai, kad skolininko sutikimo dėl reikalavimo perleidimo gali reikalauti ir imperatyviosios įstatymų normos. CK 6.101 straipsnio 5 dalyje yra įtvirtinta nuostata, kad be skolininko sutikimo kreditoriui draudžiama perleisti reikalavimą, jeigu kreditoriaus asmuo skolininkui turi esminės reikšmės. Taip pat ir Europos sutarčių teisės principų⁸⁷ (PECL) 11:302 straipsnis skelbia, kad skolininkui negalioja reikalavimo perleidimas, kai kreditoriaus asmuo jam turi esminės reikšmės, o reikalavimas perleistas be skolininko sutikimo.

Pastebėtina tai, jog nėra laikoma, kad skolininkui kreditoriaus asmuo turi esminės reikšmės, jei yra galimas įskaitymas ir šalių priešpriešiniai reikalavimai yra kilę iš tos pačios sutarties. Tai buvo konstatuota byloje, kurioje skolininkas ginčijo reikalavimo perleidimą be jo sutikimo. Kaip nurodė Lietuvos apeliacinis teismas, reikalavimas buvo kilęs iš statybos rangos sutarties nevykdymo, ir tai negalėjo būti traktuojama kaip prievolė, susijusi su kreditoriaus asmeniu⁸⁸. Tas pats teismas kitoje byloje nesutiko su apelianto (paskolos gavėjo) argumentais, kad kreditorius (bankas) jam, kaip skolininkui, turėjo esminės reikšmės, nes paskola, į kurią reikalavimo teisė buvo perleista trečiajam asmeniui, buvo suteikta remiantis Žemės ūkio ministerijos įsakymu dėl lengvatinių

⁸⁶ 2017 m. balandžio 28 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-203-686/2017.

⁸⁷ The Principles on European Contract Law (PECL) https://www.trans-lex.org/400200/_/pecl/

⁸⁸ 2007 m. rugpjūčio 16 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2-506/2007.

kreditų, skirtų iš JAV paramos žemės ūkiui fondo lėšų. Kaip nurodė Lietuvos apeliacinis teismas, aplinkybė, kad pinigai buvo skirti iš specialaus fondo, nereiškia, kad kreditoriaus asmuo skolininkui yra reikšmingas, pastarasis skolininkui buvo svarbus iki paskolos suteikimo, kadangi šios lengvatinės paskolos jis negalėjo gauti kituose bankuose⁸⁹.

CK 6.102 straipsnis įtvirtina atvejus, kuriais yra draudžiama perleisti reikalavimą. Vienas tokių, įtvirtintas minėto straipsnio 3 dalyje, yra draudimas perleisti reikalavimą, kuris yra neatsiejamai susijęs su kreditoriaus asmeniu (*intuitu personae*). Taigi, reikalavimai, kurie kreditoriui yra *intuitu personae* (reikalavimai išlaikyti, atlyginti žalą, padarytą dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo, taip pat reikalavimai, susiję su asmeninių neturtinių teisių ir vertybių, tokių kaip teisė į garbę ir orumą, teisė į atvaizdą, teisė į vardą ir pan. gynimu) negali būti perleisti tretiesiems asmenims.

Kaip pažymi Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaro autoriai, yra draudžiamas tik vienašalis reikalavimo perleidimas. Tuo tarpu sutarties laisvės principas leidžia prievolės šalims susitarti dėl reikalavimo teisės perleidimo⁹⁰. Kaip jau buvo minėta antrojoje baigiamojo darbo dalyje, prie *intuitu personae* prievolių atsiradimo pagrindų gali būti priskirtinos ir tam tikros paslaugų sutartys. Šiuo atveju reikėtų pažymėti tai, kad tokių sutarčių atveju yra galimas skolininko ir kreditoriaus susitarimas dėl reikalavimo teisių perleidimo. Pavyzdžiui, klientas su advokatu gali sutarti, kad vietoje pastarojo teisinės paslaugas klientui teiks kitas advokatas⁹¹. Tačiau bendrai galioja taisyklė, kad bet kuri iš šalių gali reikalauti, kad sutartį įvykdytų tik šalis asmeniškai, jei sutarties vykdymui yra reikšmingos tam tikros asmeninės šalies savybės arba svarbus pasitikėjimas tarp šalių⁹².

Taigi, apibendrinus CK nuostatas, galime daryti išvadą, kad reikalavimai, kilę iš *intuitu personae* prievolių, trečiajam asmeniui gali būti perleisti tik tuo atveju, kai skolininkas su reikalavimo perleidimu sutinka. Šiuo atveju pastebėtina tai, kad visgi yra

⁸⁹ 2005 m. gruodžio 29 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-402/2005.

⁹⁰ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 143.

⁹¹ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 143.

⁹² RICHARDS, P. *Law of Contract*. Harlow, Pearson Longman, 2006. P. 480.

galimi atvejai, kai reikalavimai, kylantys iš *intuitu personae* prievolių, gali būti perleidžiami trečiajam asmeniui ir be skolininko sutikimo.

Tėvų pareiga išlaikyti vaikus yra *intuitu personae* prievolė ir, vadovaujantis jau minėtomis CK nuostatomis, reikalavimo teisė, kylanti iš šios prievolės (teikti išlaikymą), negali būti perleista trečiajam asmeniui. CK 3.192 straipsnio 3 dalis nustato, kad materialinį išlaikymą savo nepilnamečiams vaikams privalo teikti abu tėvai ir tai, kaip ne kartą yra konstatavęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, yra *intuitu personae* prievolė⁹³. Tačiau vienam iš tėvų nevykdant šios savo prievolės, remiantis Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo išmokų įstatymu⁹⁴ (toliau – Vaikų išlaikymo išmokų įstatymas) šią jo prievolę, kito iš tėvų arba globėjo (rūpintojo) prašymu, vykdo Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir jos paskirta Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaiga (toliau – Išmokų administratorius). Vadovaujantis Vaikų išlaikymo išmokų įstatymo 6 straipsniu, Išmokų administratorius skiria ir moka išmokas, lygias teismo sprendimu arba teismo patvirtinta vaiko išlaikymo sutartimi nustatytam vaiko išlaikymo lėšų dydžiui, o tai atvejais, kai vaikas gauna dalį minėto išlaikymo, Išmokų fondas moka jų skirtumą. Vadovaujantis Vaikų išlaikymo išmokų įstatymo 14 straipsnio 1 dalimi, antstolis pagal vykdomąjį dokumentą iš skolininko išieškoma vaiko išlaikymo lėšų skolą mažina Išmokų administratoriaus išmokėtų išmokų dydžiu. Išmokų administratorius, įvykdęs prievolę už skolininką, įgyja atgręžtinio reikalavimo teisę į skolininką. Kaip nurodoma, Vaikų išlaikymo išmokų įstatymo 14 straipsnyje, Išmokų administratorius, minėto įstatymo nustatyta tvarka mokantis išmokas, nuo išmokos išmokėjimo momento įgyja teisę išieškoti iš skolininko (tėvo, už kurį išlaikymą vaikui teikė Išmokų fondas) išmokėtas išmokas ir Lietuvos Respublikos finansų ministro nustatyto dydžio delspinigius už kiekvieną įsiskolinimo dieną, skaičiuojamus nuo negrąžintos įsiskolinimo sumos.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog išlaikymo neteikusio tėvo padėtis, lyginant atvejus, kai reikalavimo teisę turi pirminis kreditorius (pavyzdžiui, vaiko motina) ir Išlaikymo fondas, skiriasi. Pastaruoju atveju skolininkas negali panaudoti tų argumentų, kuriais

⁹³ 2010 m. kovo 15 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-101/2010.

⁹⁴ Valstybės žinios, 2006. Nr. 144-5464.

galėtų remtis prieš pirminį kreditorių. Tokią išvadą leidžia daryti Lietuvos vyriausiosiojo administracinio teismo praktika.

Susiklosčius tokiai situacijai, kai išlaikymas vaikui buvo teikiamas (arba skaičiuojama skola) nepagrįstai, įrodžius pastarąjį faktą, nepagrįstai gautas išlaikymas turėtų būti gražinamas⁹⁵. Tačiau Išlaikymo fondo atveju taip nėra. Kaip nurodė Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, kiekvienu atveju pagrindas skirti ir mokėti vaikui išmoką iš Išlaikymo fondo yra aplinkybė, kad teismo sprendimu arba teismo patvirtinta vaiko išlaikymo sutartimi konkrečiam asmeniui yra nustatyta pareiga periodinėmis išmokomis išlaikyti vaiką, tačiau toks asmuo šią pareigą vykdo netinkamai arba iš viso jos nevykdo (šią aplinkybę patvirtina antstolio, vykdančio nustatyto išlaikymo išieškojimą, išduota pažyma). Atitinkamai, paskyrus ir pradėjus mokėti išmokas iš Išlaikymo fondo, asmuo, nevykdantis ar netinkamai vykdantis teismo sprendimu arba teismo patvirtinta vaiko išlaikymo sutartimi nustatytą pareigą dėl vaiko išlaikymo, tampa skolininku Vaikų išlaikymo fondo įstatymo prasme⁹⁶. Ir kaip pažymėjo Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, tapimą skolininku Vaikų išlaikymo fondo įstatymas sieja ne su biologine vaiko, kuriam yra skiriamos išmokos iš Išlaikymo fondo, tėvyste, o su konkrečiam asmeniui teismo nustatyta prievole teikti išlaikymą tam vaikui.

3.1.2. Skolininko teisių ir pareigų, kilusių iš intuitu personae prievolės, perleidimas trečiajam asmeniui

Skolos perkėlimas tai skolininko teisės įvykdyti prievolę suteikimas trečiajam asmeniui⁹⁷. Skola trečiajam asmeniui gali būti perkeliama sutartimi tarp kreditoriaus ir naujo skolininko (CK 6.115 str.), sutartimi tarp pradinio skolininko ir skolos perėmėjo (CK 6.116 str.) ir įstatymų nustatytais atvejais (CK 6.122 str.). Skolininko asmuo

⁹⁵ 2012 m. lapkričio 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. N2-8011-323/2012; 2017 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. E2A-2164-324/2017.

⁹⁶ 2018 m. liepos 5 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje nutartyje Nr. A-826-602/2018.

⁹⁷ FARNSWORTH, E. A. Farnsworth on Contracts. New York: Aspen Publishers, 2004. P. 60.

kreditoriui turi didelę reikšmę, todėl perkelti skolą, skirtingai nei perleisti reikalavimo teisę, galima tik kreditoriaus sutikimu, išskyrus atvejus, kai skola pereina teisių perėmėjams universaliojo teisių ir pareigų perėmimo būdu⁹⁸.

Perkelti skolą, kaip ir reikalavimo teisę, galima ne visada. Kaip nurodo civilinio kodekso komentaro autoriai, negalima perkelti skolos, jeigu tai draudžia įstatymas, sutartis, taip pat negalima perkelti skolos, neatsiejamai susijusios su skolininko asmeniu, pavyzdžiui, pareigos mokėti išlaikymą ar pareigos, susijusios su asmeninių paslaugų teikimu⁹⁹. Kaip nurodoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, vaiko tėvai, jeigu pagal įstatymą nustatyta vaiko kilmė iš jų, yra asmeniškai (individualiai) atsakingi už išlaikymo savo nepilnamečiams vaikams teikimą, todėl šių prievolių vykdymas negali būti perleistas ar perkeltas kitiems (išskyrus tėvius) asmenims, įkeičiamas, įskaitytas už skolas ir pan., taip pat negali būti atsisakyta jų vykdymo¹⁰⁰.

Nors, kaip pažymi civilinio kodekso komentaro autoriai, tam tikrais atvejais, kai tai nepažeis kitų asmenų teisių ir imperatyvių įstatymo normų reikalavimų, šalys gali susitarti dėl skolos perkėlimo ir tuo atveju, kai skola yra neatsiejamai susijusi su skolininko asmeniu. Pavyzdžiui, gydytojas ir pacientas gali susitarti, kad pastarajam operaciją atliks kitas gydytojas¹⁰¹.

Taigi, remiantis CK normų analize, galima daryti išvadą, jog *intuitu personae* prievolių už skolininką trečiasis asmuo įvykdyti negali, jei nėra šalių susitarimo arba kreditoriaus sutikimo.

Paprastai žalą patyręs asmuo jos atlyginimo reikalauja iš ją padariusio asmens (arba jo įstatyminio atstovo), tačiau tam tikrais atvejais minėtas reikalavimas yra nukreipiamas į su konkrečia žala nesusijusius asmenis, t. y. pareiga atlyginti padarytą žalą

⁹⁸ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 157.

⁹⁹ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 157.

¹⁰⁰ 2009 m. liepos 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-239/2009; 2013 m. lapkričio 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2013.

¹⁰¹ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 157.

yra grindžiama tarp kaltininko ir trečiojo asmens susiklosčiusiais sutartiniais santykiais¹⁰². *Intuitu personae* prievolių atveju yra aktualūs atvejai, kai yra reikalaujama neturtinės žalos atlyginimo.

3.1.3. Trečiojo asmens teisė įvykdyti intuitu personae prievolę už skolininką

CK 6.50 straipsnio pirmojoje dalyje yra nustatyta, kad prievolę visiškai arba iš dalies gali įvykdyti trečiasis asmuo, išskyrus atvejus, kai šalių susitarimas ar prievolės esmė reikalauja, kad skolininkas ją įvykdytų asmeniškai. Minėta teisės norma įtvirtina bendrąją taisyklę, kuri nustato, kad prievolę visiškai arba iš dalies gali įvykdyti trečiasis asmuo. Pastaroji taisyklė, kaip nurodo civilinio kodekso komentaro autoriai, yra nustatyta tiek kreditoriaus, tiek apskritai civilinės apyvartos interesais. Trečiasis asmuo prievolę už skolininką gali įvykdyti dėl įvairių priežasčių tiek skolininko prašymu, tiek savo iniciatyva¹⁰³.

Šios taisyklės išimtis, t. y. atvejus, kai trečiasis asmuo neturi teisės prievolės įvykdyti už skolininką, gali nustatyti šalių susitarimas arba įstatymas. Jeigu sutartyje arba įstatyme įtvirtintas toks reikalavimas, jog skolininkas prievolę įvykdytų asmeniškai, trečiasis asmuo jos įvykdyti už skolininką negali. Taigi, trečiasis asmuo negali įvykdyti prievolės už skolininką, jeigu ši yra jam grynai asmeninė (*intuitu personae*).

To paties straipsnio trečioji dalis nustato, kad trečiajam asmeniui, įvykdžius prievolę už skolininką, pereina kreditoriaus teisės, susijusios su skolininku. Kitaip tariant, trečiajam asmeniui pereina kreditoriaus teisės (CK 6.112 str.), o tai reiškia, kad trečiasis asmuo turi teisę reikalauti iš skolininko įvykdyti prievolę, o skolininkas turi teisę pareikšti jo reikalavimui visus atsikirtimus, kuriuos jis būtų galėjęs panaudoti prieš pradinį kreditorių (CK 6.107 str.). Esant prievolei grynai asmeninei, tai ne visais atvejais yra įmanoma. Būtent dėl šios priežasties ir yra įtvirtinta trečiojo asmens teisės įvykdyti prievolę už skolininką išimtis.

¹⁰² ŠALČIUVIENĖ, N. Atlygintinos neturtinės žalos dydžio įstatyminio apribojimo problematika. Mokslinių straipsnių rinkinys: Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka 2015 (13). P. 260.

¹⁰³ MIKELĖNAS, V., et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 82.

Taigi vertinant CK 6.50 straipsnio nuostatas darytina išvada, kad tuo atveju, kai prievolė yra *intuitu personae*, jos trečiasis asmuo už skolininką įvykdyti negali. Visa tai yra grindžiama tuo, jog skolininkas gali turėti pagrįstą interesą įvykdyti prievolę asmeniškai ir tai, kaip nurodo CK komentaro autoriai, privalu gerbti¹⁰⁴. Jeigu skolininkas prieš prievolės įvykdymą pareiškia kreditoriui, kad įvykdys prievolę asmeniškai ir prieštarauja trečiojo asmens siūlomam įvykdymui, kreditorius neturi teisės priimti prievolės įvykdymo iš trečiojo asmens¹⁰⁵. Šiuo atveju pažymėtina tai, kad skolininkas neturi teisės prieštarauti trečiojo asmens prievolės įvykdymui, jeigu jis prievolę vykdo pagal CK 6.51 straipsnį.

Minėto straipsnio pirmoji dalis nustato, kad „jeigu kreditorius nukreipė išieškojimą į skolininko turtą, tai tretieji asmenys, kurie dėl tokio išieškojimo gali netekti tam tikrų teisių į tą turtą, gali patenkinti kreditoriaus reikalavimą“. Pastebėtina tai, kad pastaroji norma yra skirta ne skolininko, bet trečiojo asmens interesams apsaugoti, todėl skolininkas, kaip jau buvo minėta prieš tai, negali prieštarauti trečiojo asmens prievolės įvykdymui. Trečiajam asmeniui įvykdžius prievolę, įvyksta subrogacija – jam pereina kreditoriaus teisės (CK 6.112 str.), išskyrus tas, kurios neatsiejamai susijusios su kreditoriaus asmeniu, kadangi vadovaujantis CK 6.102 straipsnio trečiaja dalimi, yra draudžiama perleisti reikalavimą, kuris yra neatsiejamai susijęs su kreditoriaus asmeniu (reikalavimą išlaikyti, reikalavimą atlyginti žalą, padarytą dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo ir t. t.)¹⁰⁶.

Taigi, kaip rodo CK normų analizė, *intuitu personae* prievolių už skolininką trečiasis asmuo įvykdyti negali, išskyrus atvejus, kai tai numato šalių susitarimas ar įstatymas arba kai trečiasis asmuo šią prievolę įvykdo, siekdamas apsaugoti savo interesus. Tačiau pastaruoju atveju, trečiajam asmeniui įvykdžius prievolę ir įvykus subrogacijai, jam nepereina kreditoriaus teisės, kurios yra neatsiejamai susijusios su

¹⁰⁴ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 83.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ Draudžiamas tik vienašalis reikalavimo perleidimas. Sutarties laisvės principas leidžia prievolės šalims susitarti dėl reikalavimo teisės perleidimo ir minėtais atvejais (MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 143.).

kreditoriaus asmeniu, todėl galima teigti, kad subrogacija *intuitu personae* prievolių atveju nėra galima.

CK 6.1015 straipsnio 1 dalis numato, kad „jeigu draudimo sutartis nenustato ko kita, draudikui, išmokėjusiam draudimo išmoką, pereina teisė reikalauti išmokėtų sumų iš atsakingo už padarytą žalą asmens. <...> Subrogacija netaikoma draudimo nuo nelaimingų atsitikimų, draudimo ligos atveju, civilinės atsakomybės draudimo atveju, taip pat kitais įstatymų numatytais atvejais“.

Subrogacijos atveju draudikas pakeičia draudėją ir draudikas įgyja teisę reikalauti iš kaltininko žalos atlyginimo. Ieškinys dėl žalos atlyginimo, kurį pareiškė draudėjas žalos kaltininkui, bus laikomas pareikštu draudiko vardu. Kitaip tariant, pradinis reikalavimas, kurį draudikas perėmė, nepasibaigia, o tiesiog yra perimamas kito asmens, kuris užima tikrojo kreditoriaus vietą (angl. *the insurer „stands in the shoes of the insured“*).

Prievolė atlyginti neturtinę žalą neabejotinai yra *intuitu personae* prievolė ir, kaip parodė CK nuostatų analizė, jos vykdymas perkeliant reikalavimo teisę ar skolininko pareigas trečiajam asmeniui nėra galimas¹⁰⁷. Šiuo atveju atkreiptinas dėmesys į atvejus, kai neturtinę žalą padaro asmuo, kuris buvo apsidraudęs savo civilinę atsakomybę. Pastarosios situacijos problematiką sudaro tai, kad atsiranda dar vienas skolininkas, t. y. draudikas. Jis turi prievolę kreditoriui – nukentėjusiajam – vykdyti sutartinę draudimo išmokos sumokėjimo prievolę¹⁰⁸.

3.2. Trečiojo asmens teisė reikalauti įvykdyti *intuitu personae* prievolę

Pagal bendrąją taisyklę *intuitu personae* prievolę reikalauti įvykdyti gali tik kreditorius. Tačiau šiuo atveju svarbus yra CK 6.68 straipsnis, kurio 1 dalis skelbia, kad kreditorius, turintis neabejotiną ir vykdytiną reikalavimo teisę skolininkui, turi teisę priverstinai įgyvendinti skolininko teises pareikšdamas ieškinį skolininko vardu, jeigu skolininkas pats šių teisių neįgyvendina arba atsisako tai daryti ir dėl to pažeidžia

¹⁰⁷ Su tam tikromis išimtimis, kurios jau buvo aptartos skyriaus pradžioje.

¹⁰⁸ VOLODKO, R. *Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). P. 152.

kreditoriaus interesus (netiesioginis ieškinys). Kitaip tariant, tam tikrais atvejais pareikšti ieškinį dėl prievolės vykdymo gali ir trečiasis asmuo, kuris yra pastarosios prievolės kreditoriaus kreditorius kitoje prievolėje.

Pastaruoju atveju svarbu pažymėti tai, kad norint pareikšti netiesioginį ieškinį, be jau minėtų sąlygų, taip pat turi egzistuoti kreditoriaus būtinybė apsaugoti savo teises ir iki netiesioginio ieškinio pareiškimo turi būti suėjęs prievolių įvykdymo terminas¹⁰⁹.

Nagrinėjama tema ypatingai reikšminga yra minėto CK straipsnio trečiojoje dalyje įtvirtinta nuostata, kad kreditorius neturi teisės reikalauti įgyvendinti tas skolininko teises, kurios yra išimtinai susijusios su skolininko asmeniu. Kitaip tariant, skolininko teisė, kurios jis neįgyvendina neturi būti grynai asmeninė¹¹⁰. Kaip nurodo CK komentaro autoriai, kreditorius negali priverstinai įgyvendinti skolininko teisės į neturtinės žalos atlyginimą, į žalos, padarytos sveikatos sužalojimu, atlyginimą, teisės į išlaikymą ir pan. Pastaroji nuostata yra aiškinama tuo, jog įgyvendinti ar ne tokias teises, priklauso tik nuo skolininko valios, todėl pastaraisiais atvejais kreditorius negali reikšti netiesioginio ieškinio¹¹¹. Vienoje iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtų bylų atsakovė prašė atmesti ieškovų ieškinį, remiantis CK 6.68 straipsnio 3 dalimi. Pasak jos, palikimo priėmimas ar atsisakymas jį priimti yra įpėdinio laisva valia (CK 5.50 str. 5.60 str.), todėl teisė paveldėti yra susijusi tik su įpėdiniu. Pagal CK 6.68 straipsnio 3 dalį kreditorius neturi teisės reikalauti įgyvendinti tas skolininko teises, kurios išimtinai susijusios su skolininko asmeniu¹¹². Sprendžiant iš to, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, konstatavo, jog 6.68 straipsnio 3 dalies nuostata nagrinėjamoje byloje neturi reikšmės, darytina išvada, kad palikimo priėmimas ar atsisakymas jį priimti ne tik nelaikytinas išimtinai susijusiu su įpėdinio asmeniu, bet ir tai, kad CK komentaro autoriai netiesioginio ieškinio negalimumą grynai asmeninės prievolės atveju aiškina per daug plačiai. Jie nurodo, kad netiesioginis ieškinys tokiu atveju nėra galimas, kadangi įgyvendinti ar ne šias savo teises, priklauso tik nuo skolininko valios. Šiuo atveju

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262. 6.68 str. 2 d.

¹¹⁰ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 111.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² 2008 m. gegužės 29 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-312/2008.

pritartina atsakovės teiginiui, kad palikimo priėmimas ar atsisakymas jį priimti yra įpėdinio laisva valia.

Kaip konstatavo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nepriimdamas palikimo, į kurį skolininkas turi teisę, jis siekia išvengti žalos atlyginimo kreditoriams, turintiems reikalavimą dėl jo padaryto nusikaltimo. Ir nors ieškovai nėra skolininko motinos kreditoriai, tačiau skolininkas įgijo teisę paveldėti turtą po motinos mirties¹¹³. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad bylą nagrinėję žemesnės instancijos teismai pagrįstai konstatavo, kad šis asmuo nepriima palikimo, siekdamas išvengti prievolės vykdymo minėtų kreditorių atžvilgiu, todėl kreditoriai turi teisę įgyvendinti šio skolininko teises pareikšdami netiesioginį ieškinį dėl skolininko teisės priimti paveldimą turtą nustatymo.

Kitoje byloje buvo pripažinta, jog palikimo priėmimas ar atsisakymas jį priimti yra įpėdinio laisva valia pareiškiamo teisė, bei konstatuota, kad negalimas įpėdinio įpareigojimas priimti palikimą. Tačiau tuo pačiu konstatuota, kad nustačius, jog įpėdinis neteisėtai, piktnaudžiaudamas savo teise atsisakyti palikimo, atsisako palikimo ir taip pažeidžia kitų asmenų teises ir interesus, pažeistos asmens teisės turi būti ginamos ir reikalavimas turi būti tenkinamas to turto, kurio neteisėtai ir pažeidžiant kitų asmenų teises ir interesus buvo atsisakyta, sąskaita, nukreipiant išieškojimą į tą turtą, kuris dėl neteisėtu pripažinto sandorio vykdymo perėjo trečiojo asmens valdyman ir nuosavybėn¹¹⁴. Todėl, nors ir nėra suformuota teismų praktikos, kurioje būtų konkrečiai įtvirtinta, kad trečiasis asmuo gali reikalauti įvykdyti *intuitu personae* prievolę, tačiau sprendžiant iš pastarojo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pasisakymo bei vertinant jį CK komentaro išaiškinimų kontekste, būtų galima teigti, jog kreditorius (trečiasis asmuo) gali reikalauti įvykdyti tas skolininko teises, kurios kyla iš *intuitu personae* prievolės, jei būtų konstatuota, kad skolininkas elgiasi „neteisėtai ir piktnaudžiauja savo teise“.

Apibendrinant trečiąją baigiamojo darbo dalį, reikia pažymėti tai, kad *intuitu personae* prievolių pobūdis reikalauja, jog šią prievolę įvykdytų skolininkas, o ir reikalauti šios prievolės įvykdymo gali tik kreditorius.

Tačiau, kaip parodė šios baigiamojo darbo dalies analizė, tam tikrais atvejais *intuitu personae* prievolę vietoje skolininko gali įvykdyti ir trečiasis asmuo. Tai, kad

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ 2007 m. kovo 19 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-98/2007.

intuitu personae prievolę, esant skolininko sutikimui, gali įvykdyti trečiasis asmuo įtvirtinta pačiame CK. Tačiau yra galimi atvejai, kai *intuitu personae* prievolę už skolininką gali įvykdyti trečiasis asmuo ir be pastarojo sutikimo. Pavyzdžiui, vieno iš tėvų arba globėjų prašymu Išlaikymo fondas vykdo kito iš tėvų *intuitu personae* prievolę – teikti išlaikymą savo nepilnamečiams vaikams. Jeigu perleisti reikalavimo teisę, kylančią iš *intuitu personae* prievolės, galima ir nesant skolininko sutikimo, tai perkelti skolą, nesant kreditoriaus sutikimo, negalima. Pastarasis draudimas yra grindžiamas tuo, kad skolininko asmuo kreditoriui turi didelę reikšmę. Taigi, be kreditoriaus sutikimo skolininkas savo teisių ir pareigų, kilusių iš *intuitu personae* prievolės, perleisti trečiajam asmeniui negali.

Kaip parodė CK normų analizė, *intuitu personae* prievolių už skolininką trečiasis asmuo įvykdyti negali, išskyrus atvejus, kai tai numato šalių susitarimas ar įstatymas arba kai trečiasis asmuo šią prievolę įvykdo, siekdamas apsaugoti savo interesus. Tačiau pastarojoje situacijoje, trečiajam asmeniui įvykdžius prievolę ir įvykus subrogacijai, jam nepereina kreditoriaus teisės, kurios yra neatsiejamai susijusios su kreditoriaus asmeniu, todėl būtų galima teigti, kad subrogacija *intuitu personae* prievolių atveju nėra galima.

Nors pagal bendrąją taisyklę trečiasis asmuo negali reikalauti įvykdyti *intuitu personae* prievolę, tačiau sprendžiant iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos bei vertinant ją CK komentaro išaiškinimų kontekste, galima daryti išvadą, jog tam tikrais atvejais kreditorius (trečiasis asmuo) gali reikalauti įvykdyti tas skolininko teises, kurios kyla iš *intuitu personae* prievolės, jeigu būtų konstatuota, kad skolininkas elgiasi „neteisėtai ir piktnaudžiauja savo teise“.

4. INTUITU PERSONAE PRIEVOLIŲ PASIBAIGIMO YPATUMAI

Intuitu personae prievolės, kaip ir kitos prievolės, gali baigtis tinkamu įvykdymu¹¹⁵ (CK 6.123 str.), suėjus naikinamajam terminui (CK 6.124 str.), šalių susitarimu (CK 6.125 str.), šalių sutapimu (CK 6.126 str.), esant prievolės įvykdymo negalimumui (CK 6.127 str.). Tai yra bendrieji prievolių pabaigos pagrindai, kurie yra taikomi visoms prievolėms¹¹⁶. Atsižvelgiant į tai, kad minėtais atvejais *intuitu personae* prievolių pabaigos ypatumai neatsiskleidžia¹¹⁷, detaliau šie prievolių pabaigos pagrindai toliau šioje darbo dalyje nebus nagrinėjami.

Iš bendrųjų prievolių pasibaigimo pagrindų, kaip turintis ypatumų *intuitu personae* prievolių atveju, turėtų būti išskirtas prievolės pasibaigimas mirus fiziniam asmeniui, ir du specialieji prievolių pasibaigimo pagrindai – įskaitymas ir novacija. Todėl sekantys ketvirtosios baigiamojo darbo dalies skyriai ir bus skirti jau minėtų prievolių pabaigos pagrindų analizei.

4.1. *Intuitu personae* prievolių pabaiga mirus prievolės šaliai

Romėnų teisės principas *actio personalis moritur cum persona* reiškia tai, kad reikalavimai, susiję su asmeniu, miršta kartu su juo ir negali būti paveldėti. Ko gero pirmieji atvejai, leidę suabejoti šio romėnų teisės principu, buvo susiję su garbės ir orumo bei privataus gyvenimo neliečiamumo gynimo bylomis. 1991 metais Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Plenumo nutarime Nr. 1 “Dėl teismų praktikos nagrinėjant garbės ir orumo gynimo bylas“ buvo konstatuota, jog ieškinius dėl garbės ir orumo bei privataus gyvenimo neliečiamumo gynimo turi teisę pareikšti tik tie asmenys, kurie laiko, kad jų

¹¹⁵ Tinkamas įvykdymas apima tinkamą kreditorių, skolininką, įvykdymo vietą, būdą, laiką ir pan. Tam, kad *intuitu personae* prievolė pasibaigtų tinkamu įvykdymu, ji turi būti įvykdyta tinkamam kreditoriui, jei jam prievolė yra grynai asmeninė, arba būtų įvykdyta tinkamo skolininko, jei prievolė yra grynai asmeninė skolininkui. Kadangi pastarieji aspektai jau buvo nagrinėti pirmojoje baigiamojo darbo dalyje, šioje dalyje plačiau apie juos nebebus pasisakyta.

¹¹⁶ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 163.

¹¹⁷ Arba jie jau buvo aptarti ankstesnėse darbo dalyse.

garbė ir orumas, privataus gyvenimo neliečiamumas yra pažeisti, o, siekiant apginti kito asmens teises toks ieškinys negali būti pareikštas. Vis dėlto, buvo konstatuota, kad tokius ieškinius gali pareikšti ir kiti asmenys, tais atvejais, kai garbę žeminančios ir tikrovės neatitinkančios žinios buvo paskelbtos po asmens mirties arba asmeniui esant gyvam, bet dėl objektyvių priežasčių negalint apginti savo pažeistų teisių¹¹⁸. Pastaraisiais atvejais ieškinius dėl minėtų teisių gynimo gali pareikšti mirusio asmens sutuoktinis, vaikai ar tėvai. Tačiau, kaip pažymi teisės mokslininkai, pastaroji nuostata dėl mirusio asmens sutuoktinio, vaikų ar tėvų galimybės pareikšti ieškinį minėtais atvejais, liko daugiau deklaratyvia ir Lietuvos teismų praktikoje retai realizuojama nuostata, nepaisant to, jog melagingų žinių paskleidimas apie mirusį asmenį neišvengiamai paliečia jo artimųjų reputaciją¹¹⁹. Geras vardas ir palanki visuomenės nuomonė apie asmenį neišnyksta jam mirus, todėl negali būti toleruojamas mirusio asmens gero vardo žeminimas, to pasekoje mirusiojo asmens giminaičiai turi turėti galimybę reikalauti paneigti paskleistas mirusiojo asmens garbę ir orumą žeminančias žinias, tuo pačiu gauti neturtinės žalos atlyginimą tais atvejais, kai minėtos žinios kartu pažeidė ir jų reputaciją, tokiu būdu sukeldamos jiems neturtinę žalą¹²⁰.

CK 6.128 straipsnio 1 dalis nustato, kad jei skolininkas miršta, prievolė baigiasi, jeigu ji negali būti įvykdyta nedalyvaujant pačiam skolininkui arba kitokiu būdu yra neatsiejamai susijusi su skolininko asmeniu. Analogiškai ir to paties straipsnio 2 dalis nustato, kad jei kreditorius miršta, prievolė baigiasi, jeigu ji turėjo būti įvykdyta asmeniškai jam arba kitokiu būdu yra neatsiejamai susijusi su kreditoriaus asmeniu.

CK 5.1 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad paveldimi materialūs dalykai (nekilnojamieji ir kilnojamieji daiktai) ir nematerialūs dalykai (vertybiniai popieriai, patentai, prekių ženklai ir kt.), palikėjo turtinės reikalavimo teisės ir palikėjo turtinės prievolės, įstatymų numatytais atvejais intelektinė nuosavybė (autorių turtinės teisės į literatūros, mokslo ir meno kūrinius, gretutinės turtinės teisės bei teisės į pramoninę nuosavybę) ir kitos įstatymų nustatytos turtinės teisės bei pareigos. To paties straipsnio 3

¹¹⁸ VOLODKO, R. *Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). P. 82.

¹¹⁹ MIKELĖNAS, V. *Asmens reputacijos gynimo lyginamoji analizė*. Teisė. Mokslo darbai. 1995, Nr. 29. P. 99.

¹²⁰ *Ibidem*.

dalį nustato, kad „nepaveldimos asmeninės neturtinės ir turtinės teisės, neatskiriama susijusios su palikėjo asmeniu (teisė į garbę ir orumą, autorystė, teisė į autorinį vardą, į kūrinio neliečiamybę, į atlikėjo vardą ir atlikimo neliečiamybę), teisė į alimentus ir pašalpas, mokamas palikėjui išlaikyti, teisė į pensiją, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis“.

Taigi, vertinant minėtas CK nuostatas, galime daryti išvadą, kad jei reikalavimo teisė yra neatsiejama susijusi su palikėjo asmeniu (*intuitu personae*), jos kiti asmenys paveldėti negali, todėl palikėjui mirus, ši prievolė pasibaigia. Deja, vienareikšmiškai to teigti neleidžia Lietuvos teismų praktika, susiformavusi teisės į neturtinės žalos atlyginimą paveldėjimo klausimu. Jau ankstesniuose baigiamojo darbo skyriuose buvo išsiaiškinta, kad teisė į neturtinės žalos atlyginimą yra glaudžiai susijusi su nukentėjusiuoju asmeniu (*intuitu personae*), todėl vadovaujantis CK 5.1, 6.128 ir kitų straipsnių nuostatomis po palikėjo mirties negali būti paveldėta. Pastarąją išvadą patvirtina ir dalis Lietuvos teismų praktikos šiuo klausimu. Tuo tarpu kitoje dalyje – priešingai – teigiama, kad teisė į neturtinės žalos atlyginimą gali būti paveldėta trečiųjų asmenų. Pažymėtina tai, jog Lietuvos teismų praktika teisės į neturtinės žalos atlyginimą paveldėjimo klausimu (tiek pritarianti, tiek neigianti galimybę paveldėti teisę į neturtinės žalos atlyginimą) kol kas yra labai negausi ir, kaip jau buvo minėta, yra prieštaringa. Teisės doktrina šį klausimą vertina kaip ne itin sėkmingai išsprendžiamą kazusą, teismo precedentų kolizijos objektą, o taip pat ir nacionalinės teisės doktrinos dėmesio stokojančią tyrimo dalyką¹²¹.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš nagrinėtų bylų konstatavo, kad negalima paveldėti teisės į neturtinės žalos atlyginimą. Minėtoje byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl teisės į neturtinę žalą, kurią ieškovė patyrė dėl sutuoktinio netekties, paveldėjimo. Teisminiam procesui nesibaigus, ieškovė mirė, todėl jos reikalavimo teisę į neturtinės žalos atlyginimą siekė perimti jos turto paveldėtojas¹²². Tačiau, kaip nurodė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, teisė į neturtinės žalos atlyginimą negali būti paveldima, kadangi „neturtinė žala pagal savo pobūdį yra asmeninė žala,

¹²¹ VOLODKO, R. *Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). P. 82.

¹²² 2010 m. kovo 16 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-134/2010.

tiesiogiai susijusi su asmeniu, neatskiriama nuo jo asmenybės ir priklauso nuo paties išgyventų emocijų“. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad neturtine žala nėra siekiama pagerinti asmens turtingumą. Neturtinės žalos atlyginimo funkcija yra kompensacinė, o tai reiškia, jog ja yra siekiama „sušvelninti“ asmens patirtus fizinius ir dvasinius išgyvenimus bei santykinai atkurti asmens psichinę ir fizinę gerovę, kuri buvo pažeista, taip pat suteikti satisfakciją žalą patyrusiam asmeniui¹²³. Savo kompensacinę funkciją neturtinė žala gali atlikti tik tuo atveju, kai ji yra priteisiama asmeniui, kuris ją patyrė, kadangi, kaip nurodo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „nustatant neturtinės žalos, kaip civilinės atsakomybės sąlygos, buvimą, vertinant jos pobūdį, intensyvumą, pasekmes, taip pat analizuojant kitus kompensacijos dydžio nustatymui reikšmingus faktorius, yra būtinas tiesiogiai šiuos emocinius ar fizinius potyrius išgyvenusio asmens dalyvavimas, nes niekas kitas, išskyrus neturtinę žalą patyrusį asmenį, negalėtų geriau ir patikimiau įrodyti neigiamų psichofiziologinių pasikeitimų stiprumo, nusakyti patirtų jausmų, kančių bei nuotaikų“¹²⁴.

Dėl analogiškų priežasčių buvo nutraukta ir kita byla, kurią nagrinėjo Lietuvos apeliacinis teismas. Šioje byloje taip pat buvo sprendžiamas klausimas, ar ieškovės paveldėtojas gali perimti jos teisme pareikštą reikalavimą dėl neturtinės žalos, pasireiškusios dėl dukters netekties, priteisimo. Lietuvos apeliacinis teismas konstatavo, kad „gyvybė yra asmeninė neturtinė vertybė, kuri, būdama neatsiejamai susijusi su jos turėtoju, negali būti perduodama kitiems asmenims“, ją civilinė teisė gina, suteikdama teisę reikalauti atlyginti turtingumą ir neturtinę žalą tik atitinkamam ratui asmenų, o kadangi nagrinėjamu atveju ieškovė prašė priteisti neturtinę žalą, kuri buvo padaryta nusikaltimu atėmus jos dukters gyvybę, ieškovės brolis, kaip turto paveldėtojas ir teisių bei pareigų perėmėjas, teisės reikalauti neturtinės žalos atlyginimo negalėjo perimti, kadangi ši neturtinė žala neatsiejamai susijusi su ieškovės asmeniu ir niekas kitas, išskyrus ieškovę, negalėtų nurodyti jos dvasinių bei emocinių išgyvenimų stiprumo¹²⁵. Atsižvelgus į tai, jog teisės į neturtinės žalos atlyginimą paveldėjimo CK nenumato, byla buvo nutraukta.

¹²³ *Ibidem*.

¹²⁴ 2010 m. kovo 16 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-134/2010.

¹²⁵ 2007 m. gegužės 31 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2-339/2007.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo praktikoje taip pat yra konstatavęs, kad mirus asmeniui jo neturtinės žalos reikalavimo teisė, kuri yra neatskiriama susijusi su neturtinę žalą patyrusiu asmeniu, negali būti perimama teisių perėmėjo¹²⁶.

Taigi, negalimumas paveldėti teisę į neturtinės žalos atlyginimą yra grindžiamas tuo, kad niekas kitas, išskyrus žalą patyrusį asmenį, negali geriau žinoti visų su neturtine žala susijusių aplinkybių. Neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais¹²⁷. Kaip teigiama teisės doktrinoje, teisės į neturtinės žalos atlyginimą paveldėjimo turinį sudaro ne pati prarasto gyvenimo vertė, o žuvusiojo iki mirties patirti dvasiniai išgyvenimai, pavyzdžiui dėl artėjančios mirties, todėl nustatant teisės į neturtinės žalos atlyginimą paveldėjimo turinį, yra reikšmingas laikotarpis nuo asmens sužalojimo iki mirties ir tai, ar miręs asmuo suvokė savo teisių pažeidimo pasekmes¹²⁸. Tik pats žalą patyręs asmuo gali geriausiai įvertinti ir pagrįsti pastarųjų veiksmų buvimą ir jų mastą. Be to, neturtinės žalos atlyginimo tikslas yra kompensuoti fiziniam asmeniui jo paties patirtus fizinius ir dvasinius išgyvenimus, atstatyti pažeistą jo fizinę ir dvasinę gerovę bei suteikti nukentėjusiam asmeniui satisfakciją¹²⁹. Todėl teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi tik žalą patyręs asmuo ir kadangi ši teisė savo esme yra asmeninė teisė, neatsiejamai susijusi su neturtinę žalą patyrusiu asmeniu, ji negali būti perleista tretiesiems asmenims.

Pastarąją išvadą leidžia daryti tiek analizuota Lietuvos teismų (Lietuvos Aukščiausiojo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo) praktika, tiek aktualios CK nuostatos, tačiau šiuo atveju būtina atkreipti dėmesį į tai, jog tų pačių teismų praktika nagrinėjamu klausimu nėra vieninga. Minėti teismai yra priėmę nutartis, kuriose yra

¹²⁶ 2013 m. gegužės 15 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. A525-1010/2013.

¹²⁷ CK 6.250 str. 1 d.

¹²⁸ CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas, kaip civilinių teisių gynimo būdas: monografija*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 105.

¹²⁹ VOLODKO, R. *Ar gali būti perleista teisė į neturtinės žalos atlyginimą*. *Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 323.

išdėstyta visiškai priešinga pozicija, nei buvo minėta prieš tai, t. y. buvo konstatuota, kad reikalavimo teisė į neturtinės žalos atlyginimą gali būti paveldėta trečiųjų asmenų. Tai gali būti padaryta tais atvejais, kai nukentėjusysis yra pareiškęs teisme reikalavimą dėl žalos atlyginimo. Todėl, siekiant atsakyti į klausimą, ar asmeninio pobūdžio reikalavimo teisė į neturtinės žalos atlyginimą, gali būti po nukentėjusiojo mirties paveldėta, būtina išanalizuoti ir teismų praktiką bei teisės mokslininkų nuomonę, pritariančią pastarajai pozicijai.

4.2. Atvejai, kai reikalavimo teisė, kylanti iš *intuitu personae* prievolės, gali būti paveldėta

Ilgą laiką visose pasaulio šalyse teisės į neturtinę žalą paveldėjimas nebuvo galimas. Bendrosios teisės tradicijos šalyse, kuriose ši teisė buvo pradėta pripažinti pirmiausiai, iki XX amžiaus pradžios taip pat nepripažino galimybės paveldėti teisę į neturtinės žalos atlyginimą. Situacijos pokyčiams pradžią davė išsivystęs geležinkelių transportas, kadangi pastarasis ženkliai padidino nelaimingų atsitikimų, kurie sąlygojo žmonių sužalojimus ir mirtis, skaičių. Pirmiausia buvo pripažinta tai, kad žuvusio asmens išlaikomi asmenys turi teisę į išlaikymą ir po jo mirties.

XX amžiaus pradžioje, pradėjus masinę automobilių gamybą, užtikrinti žuvusio asmens išlaikomų asmenų teisės į išlaikymą po jo mirties nepakako, kadangi automobilių avarijose neretai žūdavo ir patys jų kaltininkai. To pasekoje atsirado siekis užtikrinti žalos atlyginimą ir tuo atveju, kai žalos kaltininkas miršta. Siekiant užtikrinti reikalavimų dėl neturtinės žalos atlyginimo įgyvendinimą jau XX amžiaus pradžioje anglosaksų teisės valstybių teisėje buvo įtvirtintas neturtinės žalos atlyginimo prievolių paveldėjimas¹³⁰. Visų pirma paminėtina tai, jog anglosaksų teisėje buvo įtvirtinta galimybė paveldėti tiek teisę į neturtinės žalos atlyginimą, tiek prievolę atlyginti neturtinę žalą. Pastaroji galimybė buvo itin aktuali tais atvejais, kai nelaimingo atsitikimo metu žūdavo jo kaltininkas.

¹³⁰ DEAKIN S., JONESTON, A. MARKESINIS, B. *Markesinis and Deakin's Tort Law*. New York: Oxford University Press, 2008. P. 1007.

Paveldėjimas, skirtingai nei pats reikalavimas atlyginti neturtinę žalą dėl gyvybės atėmimo, buvo įtvirtintas teisės aktuose: Jungtinės Karalystės – 1934 metų Teisės reformos įstatyme (angl. *Law Reform Act*), Australijos Pietų Australijos valstijos – 1940 metų Reikalavimų išlikimo įstatyme (angl. *Survival of Causes of Actions Act*), Australijos Kvinslando valstijos – 1981 metų Paveldėjimo įstatyme (angl. *Succession Act 1981*), Kanados – 1990 metų Reikalavimų išlikimo įstatyme (angl. *Survival of Actions Act*), taip pat JAV Vašingtono (angl. *Revised Code of Washington*) ir kitų JAV valstijų kodeksuose. Šiuose teisės aktuose buvo įtvirtintas reikalavimo dėl neturtinės žalos atlyginimo paveldėjimas. Remiantis jais, paveldėtojas paveldi reikalavimą į neturtinės žalos atlyginimą ir tais atvejais, kai palikėjas iki savo mirties pareiškė reikalavimą dėl neturtinės žalos atlyginimo ir tais atvejais, kai iki savo mirties nespėjo to padaryti¹³¹. Taip pat minėtų teisės aktų nuostatos įtvirtina ir mechanizmą, skirtą išsaugoti prievolę atlyginti neturtinę žalą, jeigu kaltininkas arba žalą patyręs asmuo miršta. Pažymėtina tai, kad minėtas mechanizmas jokių naujų reikalavimų nesukuria, todėl paveldėtojo tiek teisių, tiek prievolių turinys ir apimtis yra analogiškai palikėjo teisių ir prievolių, egzistavusių jo mirties metu, turiniui ir apimčiai¹³². Todėl paveldėtojai neįgyja jokių naujų teisių ar prievolių, kurių mirties momentu neturėjo pats palikėjas.

Bendrosios teisės tradicijos šalyse, sprendžiant klausimą dėl teisės į neturtinės žalos atlyginimą paveldėjimo, neturtinė žala, kurią miręs asmuo patyrė dėl sužalojimo ar mirties, yra apibrėžiama kaip skausmas, kančios ir galimybių praradimo suvokimas laikotarpiu nuo sužalojimo iki mirties¹³³. Svarbu paminėti tai, jog pastarajame apibrėžime svarbiausi yra ne skausmo ar kančių mastas, o laikotarpis nuo asmens sužalojimo iki mirties, t. y. neturtinės žalos dydį labiausiai lemia ne tai kokio stiprumo skausmą ar kančias patyrė miręs asmuo, o tai kaip ilgai jis tai kentė. Tais atvejais, kai skausmo ar kančių laikotarpis yra itin trumpas, neturtinės žalos faktas gali būti iš viso

¹³¹ Likusiuose šių šalių administraciniuose vienetuose, pavyzdžiui, Kanados Albertos (*Survival of Actions Act, 2000*), Niufaundlando ir Labradoro (*Survival of Actions Act, 1990*) provincijose bei Australijos Kvinslando valstijoje (*Survival of Causes of Actions Act 1940*) gali būti paveldimas tik toks reikalavimas atlyginti neturtinę žalą, kuris buvo pareikštas teisme iki nukentėjusiojo mirties.

¹³² DEAKIN S., JONESTON, A. MARKESINIS, B. *Markesinis and Deakin's Tort Law*. New York: Oxford University Press, 2008. P. 1007.

¹³³ ROGERS, W. V. H. *Winfield and Jolowicz on Tort*, 17th edition. London: Sweet and Maxwell, 2006. P. 1010.

nepripažįstamas, o žuvusiojo paveldėtojų reikalavimai atmetami. Visa tai yra motyvuojama tuo, kad skausmas, patiriamas paskutinėmis gyvenimo sekundėmis, likus kelioms akimirkoms iki mirties, yra toks trumpas, kad turi būti laikomas pačios mirties dalimi¹³⁴. Todėl neturtinė žala tokiais atvejais nėra atlyginama. Toks teismo sprendimas buvo priimtas *Hicks v. Chief Constable of South Yorkshire Police* byloje, pripažįstant, kad laikotarpis, nuo nelaimingo atsitikimo, lėmusio žuvusiųjų kančių pradžia, iki mirties momento, buvo per trumpas¹³⁵.

Taigi, kaip matome bendrosios teisės tradicijos šalyse paveldėtojas gali paveldėti reikalavimą į neturtinės žalos atlyginimą ir tais atvejais, kai palikėjas iki savo mirties pareiškė reikalavimą dėl neturtinės žalos atlyginimo ir tais atvejais, kai iki savo mirties nespėjo to padaryti. Tiesa, tai pripažįsta ne visos bendrosios teisės tradicijos šalys, tačiau net ir tos šalys, kurios nepripažįsta abiejų paveldėjimo galimybių, pripažįsta bent jau vieną jų, t. y. paveldėti reikalavimą į neturtinės žalos atlyginimą situacijose, kai palikėjas iki savo mirties pareiškė reikalavimą dėl neturtinės žalos atlyginimo.

Pastebėtina tai, jog ir kitose valstybėse, pavyzdžiui, Danijoje ir Ispanijoje, požiūris į galimybę paveldėti teisę į neturtinės žalos atlyginimą dar tik pradeda keistis ir didžiausią įtaką tam daro teisės doktrina¹³⁶. Tuo tarpu, Olandijoje teisė į neturtinės žalos atlyginimą gali būti paveldima net ir tuo atveju, kai nukentėjęs asmuo nesikreipė su ieškiniu į teismą. Pakanka to, kad nukentėjusysis bet koku aiškiu būdu, pavyzdžiui, viešu pareiškimu ir pan., pareiškė dėl žalos kaltam asmeniui, jog jis ketina siekti žalos atlyginimo¹³⁷. Vokietijoje, diskusijų dėl galimybės paveldėti teisę į neturtinės žalos atlyginimą iš viso nekyla, nes teisė į neturtinės žalos atlyginimą visais atvejais yra įtraukiama į paveldimo turto masę¹³⁸.

Lietuvoje, skirtingai nei daugelyje Europos valstybių, trečiųjų asmenų teisė paveldėti teisę į neturtinės žalos atlyginimą yra vangiai pripažįstama. Kaip parodė

¹³⁴ JONES, M. A. *Textbook on Torts*, 8th edition. Oxford: Oxford University Press, 2002. P. 703.

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ ROGERS, W. H. *Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective*. European Centre on Tort and Insurance Law. New York: Springer, 2001. P. 259-260.

¹³⁷ MCGREGOR, H. *McGregor on Damages*. London, 2003. P. 76.

¹³⁸ KOZIOL, H., STEININGER, B. C. *European Tort Law 2005*. Tort and Insurance Law Yearbook. Springer, 2006. P. 39-102.

ankstesnės darbo dalies teismų praktikos analizė, kartais ši teisė yra nepripažįstama netgi tais atvejais, kai nukentėjęs asmuo iki savo mirties pareiškė ieškinį teisme, siekdamas prisiteisti neturtinę žalą. Teisės doktrinoje šis reiškinys yra vertinamas neigiamai, kadangi, pasak kai kurių autorių, visiškai uždraudus paveldėti teisę į neturtinės žalos atlyginimą, gyvybės atėmimu žalą padaręs asmuo atsiranda nepagrįstai palankesnėje padėtyje, negu asmuo, kuris žalą padarė kūno sužalojimu, o tai yra nepateisinama, todėl, kad asmens gyvybės atėmimu yra padaroma nepalyginamai didesnė žala nei sužalojimo atveju, o neleidžiant paveldėti teisės į neturtinės žalos atlyginimą, susiklosto tokia situacija, jog asmuo, dėl kurio kaltės buvo sužalotas kitas asmuo, privalo prisiimti visą atsakomybę, tuo tarpu asmeniui, dėl kurio kaltės buvo atimta kitam asmeniui gyvybė, yra sudaromos sąlygos išvengti prievolės atlyginti savo veiksmais padarytą neturtinę žalą¹³⁹.

Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktika reikalavimo atlyginti neturtinę žalą „perėmimo“ klausimu yra artima anglosaksų teisės požiūriui. Tiesa, šis teismas, nors ir pripažįsta abi paveldėjimo galimybes, tačiau skirtingai vertina galimybę perimti teisę reikalauti atlyginti neturtinę žalą, situacijose, kai neturtinės žalos atlyginimo procesas yra inicijuojamas paties nukentėjusiojo, o vėliau tik tęsiamas jo artimųjų po jo mirties proceso metu, ir bylų, kurios nuo pat pradžių yra inicijuojamos pažeidimo aukos artimųjų. Pastebima tai, kad iš esmės pastaruoju atveju yra taikomi griežtesni skundo priimtinumui reikalavimai¹⁴⁰. Minėtoje situacijoje EŽTT praktikoje yra reikalaujama, jog besikreipiantis Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) pažeidimo aukos artimasis įrodytų, kad skundžiama priemonė tiesiogiai paveikė ir jį patį (arba egzistuoja svarbus bendras interesas nagrinėti bylą)¹⁴¹. Pavyzdžiui, sprendimuose bylose *Jėčius prieš Lietuvą*¹⁴² ir *Kremповskij prieš Lietuvą*¹⁴³

¹³⁹ CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 105.

¹⁴⁰ 2016 m. rugsėjo 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-687/2016.

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² 2000 m. liepos 31 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Jėčius prieš Lietuvą* (peticijos Nr. 34578/97).

¹⁴³ 1999 m. balandžio 20 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas dėl priimtinumui byloje *Kremповskij prieš Lietuvą* (peticijos Nr. 37193/97).

EŽTT nurodė, kad, jeigu pareiškėjas miršta bylos dėl suėmimo neteisėtumo nagrinėjimo metu, tai jo įpėdiniai arba artimieji giminaičiai iš principo gali tęsti bylą pareiškėjo vardu.

Lietuvos teismų praktikoje, nors ir ne visada, tačiau yra pripažįstama, kad reikalavimo teisės perleidimas tretiesiems asmenims yra galimas tuo atveju, kai neturtinę žalą patyręs asmuo iki savo mirties spėjo pareikšti ieškinį. Pastaruoju atveju reikalavimo teisė į neturtinės žalos atlyginimą gali būti paveldėta.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso¹⁴⁴ (toliau – CPK) 48 straipsnį, procesinis teisių perėmimas yra nulemtas materialinių subjektinių teisių perėmimo ginčo teisiniame santykiyje galimybės. Procesinio teisių perėmimo pagrindas yra materialinių subjektinių teisių perėmimas materialiojoje teisėje ir tokiu atveju perėmęs materialiąsias teises asmuo perima ir teisę reikalauti šių teisių gynimo¹⁴⁵. Kaip yra nurodęs Kauno apygardos teismas vienoje iš bylų, procesinio teisių perėmimo apimtį taip pat lemia ir atitinkamų materialiujų subjektinių teisių perėmimo apimtis: jeigu tam tikrų materialiujų subjektinių teisių negalima perimti, pavyzdžiui, kai materialusis teisinis reikalavimas neatskiriama susijęs su konkrečiu asmeniu, tai negalima perimti ir jo procesinių teisių, susijusių su šių teisių gynyba. Todėl sprendžiant klausimą, ar konkrečiame ginčo materialiajame teisiniame santykiyje galimas teisių perėmimas, būtina išsiaiškinti ginčo teisinio santykio pobūdį ir nustatyti byloje pareikštų reikalavimų ryšį su iš bylos dėl mirties pasitraukusios šalies asmeniu¹⁴⁶.

Kauno apygardos teismas konstatavo, kad pati nukentėjusioji realizavo savo teisę pareikalauti iš atsakovo neturtinės žalos atlyginimo. Ji pareiškė reikalavimą dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo, įvertino neturtinę žalą konkrečia pinigų suma. Tokiu būdu ji sukūrė turtinio pobūdžio reikalavimo teisę atsakovui, kuri pagal teisės aktų nuostatas gali būti paveldima, todėl teismas sprendė, kad teisių perėmimas šioje byloje buvo galimas.

Analogiškos pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nurodęs, kad smurtinių nusikaltimų bylose teisė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo už dvasinius išgyvenimus ir fizines kančias priskiriama prie turtinio pobūdžio reikalavimų, kurie pagal CK 5.1 straipsnio 2 dalį gali būti paveldimi, todėl perėmus palikėjo materialiąsias

¹⁴⁴ *Valstybės žinios*, 2002. Nr. 36-1340.

¹⁴⁵ 2015 m. lapkričio 3 d. Kauno apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1880-657.

¹⁴⁶ *Ibid.*

subjektines teises, galimas ir procesinių teisių perėmimas¹⁴⁷. Pažymėtina tai, jog teisės doktrinoje vyrauja nuomonė, kad teisės į neturtinės žalos atlyginimą perėjimo (paveldėjimo) tretiesiems asmenims galimybė gali būti pripažinta ir tuomet, kai ji dar nėra apibrėžta konkrečia pinigų suma. Kai kurių autorių nuomone, pakanka to, kad nukentėjusysis išreikštų valią ją realizuoti ir kreiptųsi į teismą¹⁴⁸.

Vadovaujantis CK 5.1 straipsnio 1 dalimi, paveldėjimas – tai mirusio fizinio asmens turtinių teisių, pareigų ir kai kurių asmeninių neturtinių teisių perėjimas jo įpėdiniams pagal įstatymą arba (ir) įpėdiniams pagal testamentą. Ir nors teisė į neturtinės žalos atlyginimą yra neatskiriamai susijusi su asmeniu, kuris tiesiogiai nukentėjo nuo kaltininko nusikalstamų veiksmų, nes tik šis asmuo savo subjektyviais išgyvenimais gali nulemti tos žalos buvimo faktą ir dydį, tačiau teisė į neturtinės žalos atlyginimą yra susijusi su turtinėmis teisėmis, nes ji nukentėjusio asmens valia išreiškiama konkrečia pinigine suma (CK 1.115 str. 2 d.). Tuo tarpu teisė į neturtinės žalos atlyginimą, neišreikšta konkrečia pinigų suma, nepriklauso paveldimo turto masei, nes nėra civilinės apyvartos objektu¹⁴⁹, atitinkamai ir negali būti paveldima.

Tai, jog teisės į neturtinės žalos atlyginimą paveldėjimo tretiesiems asmenims galimybė gali būti pripažinta tuomet, kai ji jau yra apibrėžta teismo nustatytos kompensacinės sumos pavidalu, ar kai nėra apibrėžta, bet nukentėjusysis išreiškė valią ją realizuoti, kreipdamasis į teismą, yra konstatuota ir kitose bylose¹⁵⁰. Tačiau, jei nukentėjusysis neišreiškė valios realizuoti savo reikalavimo teisės į neturtinės žalos atlyginimą ir juo labiau nesikreipė į teismą bei neįvertino savo patirtos neturtinės žalos konkrečia pinigų suma, jo reikalavimo teisė į neturtinės žalos atlyginimą negali būti paveldėta.

¹⁴⁷ 2008 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo „Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. 29”.

¹⁴⁸ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje.: teorija ir praktika*. Vilnius: Registrų centras, 2010. P. 98; CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 105.

¹⁴⁹ 2015 m. lapkričio 3 d. Kauno apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1880-657.

¹⁵⁰ Lietuvos Apeliacinio Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-212-464/2015; 2017 m. kovo 27 d. Kauno apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-993-264/2017.

Nors CK 5.1 ir 6.128 straipsnių nuostatos aiškiai pasako, kad reikalavimo teisė pagal *intuitu personae* prievolę negali būti paveldėta, kaip jau buvo minėta prieš tai, vienareikšmiškai to konstatuoti neleidžia Lietuvos teismų praktika, suformuota bylose dėl neturtinės žalos atlyginimo. Taigi, remiantis Lietuvos teismų jurisprudencija galima teigti, kad tam tikrais atvejais minėta reikalavimo teisė gali būti paveldėta trečiųjų asmenų.

Šiuo nagrinėjimu klausimu yra labai svarbus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas) nutarimas¹⁵¹, kuriuo konstatuota, kad absoliutus draudimas paveldėti fizinio asmens teisę į žalos, padarytos kuriais nors neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimą riboja *inter alia* Konstitucijos 109 straipsnyje įtvirtintus teismo įgaliojimus vykdyti teisingumą, nukrypsta nuo konstitucinės žalos atlyginimo sampratos, įtvirtintos *inter alia* Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje, pažeidžia konstitucinius teisingumo ir teisinės valstybės principus.

Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais atlyginimo įstatymo¹⁵² 3 straipsnio 3 dalies, nustačiusios, kad teisė į žalos atlyginimą yra neperleidžiama ir nepaveldima, atitikimą Lietuvos Respublikos Konstitucijai (toliau – Konstitucija), nurodė, kad *iš Konstitucijos anaipol neišplaukia, kad asmeniui padarytos materialinės ir (arba) moralinės žalos atlyginimas visais atvejais turi būti išmokamas (ar kitaip kompensuojamas) būtent tam asmeniui, kuriam ji padaryta, ir kad atitinkamas atlyginimas apskritai negali būti išmokamas jokiam kitam asmeniui (asmenims)*¹⁵³. Taigi, buvo konstatuota, jog žala gali būti atlyginama ne tik minėto įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje nurodytiems asmenims, t. y. tiems, kurie buvo neteisėtai laikinai sulaikyti, neteisėtai sulaikyti, neteisėtai nuteisti, neteisėtai suimti arba kuriems neteisėtai buvo paskirtas administracinis areštas ar pataisos darbai.

¹⁵¹ 2006 m. rugpjūčio 19 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

¹⁵² *Valstybės žinios*, 1997. Nr. 104-2618.

¹⁵³ 2006 m. rugpjūčio 19 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

Kaip nurodė Konstitucinis Teismas, *tu atveju, jeigu būtų nustatyta, kad šių valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtais veiksmais padarytą žalą būtų galima atlyginti tik tą žalą patyrusiam asmeniui ir jokiais aplinkybėmis nebūtų galima tos žalos atlyginimo išmokėti kitiems asmenims, tai reikštų, kad valstybė, pasinaudodama savo pačios sukurta formalia klauzule, bando tam tikrais atvejais išvengti savo priedermės ir nevykdyti konstitucinės pareigos atlyginti žalą, kurią būtent jos institucijos ir pareigūnai savo neteisėtais veiksmais padarė*¹⁵⁴. Tuo pačiu Konstitucinis Teismas konstatavo, kad *valstybė minėtos konstitucinės priedermės bando nevykdyti net tada, kai asmuo miršta būtent dėl pačios valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtų veiksmų ir būtent dėl minėtų neteisėtų veiksmų nebeliko asmens, kuriam ta žala būtų atlyginta, jeigu jis būtų išgyvenęs. Tokia valstybės pozicija, jeigu ji būtų įtvirtinta teisės aktuose, būtų nesuderinama ne tik su įvairiomis Konstitucijos nuostatomis (inter alia įtvirtinančiomis šeimą kaip visuomenės ir valstybės pagrindą, saugančiomis ir ginančiomis šeimą, motinystę, tėvystę, vaikystę, kitus konstituciškai vertingus socialinius ryšius), bet ir su pačia Lietuvos valstybės, kaip teise ir teisingumu grindžiamos demokratinės valstybės, esme, konstitucine paskirtimi ir prigimtimi*¹⁵⁵.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kai kurie autoriai skeptiškai žvelgia į, pasak jų, absoliučią ir neribojamą teisę bet kuriam asmeniui gauti kompensaciją už kito asmens atžvilgiu atliktus neteisėtus veiksmus bei padarytą žalą¹⁵⁶. Ir nors baigiamojo darbo autorius nemano, jog analizuojamas Konstitucinio Teismo nutarimas suteikia neribojamą teisę bet kuriam asmeniui gauti kompensaciją už kito asmens atžvilgiu atliktus neteisėtus veiksmus, visgi sutinka su tuo, kad tam tikros ribos privalo būti nubrėžtos. Neabejojama tuo, kad turi būti užtikrinta galimybė asmeniui gauti piniginę kompensaciją už neteisėtą artimojo gyvybės atėmimą, kaip atlygį už savo paties patirtus neigiamus išgyvenimus, arba galimybė paveldėti teisę į jau pareikštą reikalavimą dėl neturtinės žalos atlyginimo, jeigu žalą patyrusiam asmeniui dėl vienokių ar kitokių priežasčių nebuvo spėta minėtos žalos atlyginti. Tačiau visgi tokio plataus (neapibrėžto) subjektų, turinčių teisę į neturtinės

¹⁵⁴ *Ibid.*

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ VOLODKO, R. *Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). P. 94.

žalos atlyginimą, rato nustatymas, manytina, nepateisinamai apsunkintų kaltininko padėtį ir užkrautų jam nepakeliamą turtinę naštą bei sukurtų sąlygas nukentėjusiesiems piktnaudžiavimui savo teisėmis, taip iškreipiant deliktinio santykio dalyvių teisių ir pareigų pusiausvyrą¹⁵⁷.

Kaip minėtame nutarime nurodo Konstitucinis Teismas, *Konstitucija reikalauja įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad valstybė negalėtų išvengti pareigos atlyginti, kai tokio atlyginimo yra pagrįstai reikalaujama, už jos institucijų, pareigūnų neteisėtais veiksmais padarytą žalą ir tais atvejais, kai pačiam asmeniui, kurio atžvilgiu buvo atlikti tie neteisėti veiksmai, tos žalos atlyginimo neįmanoma išmokėti būtent dėl to, kad jis yra miręs, juo labiau jeigu minėtais neteisėtais veiksmais tam asmeniui padarytos žalos turinį kaip tik ir sudaro tai, kad jam buvo atimta gyvybė*¹⁵⁸.

Ir nors atsakomybės už padarytą žalą neišvengiamumas yra labai svarbus teisinės valstybės principas, tačiau ir jis turėtų būti užtikrinamas tik pagrįstais atvejais. Vienas tokių atvejų, kai teisė į neturtinės žalos atlyginimą galėtų pereiti tretiesiems asmenims, turėtų būti situacijos, kai nukentėjęs asmuo, nespėjęs pasinaudoti savo teise pareikalauti žalos atlyginimo arba pasinaudojęs ja, tačiau nesulaukęs kol jo patirta žala bus atlyginta, mirė.

Labai svarbu pastebėti tai, kad kai kurie autoriai mano, jog Konstitucinis Teismas „supainiojo du institutus, o būtent teisių į neturtinės žalos atlyginimą paveldėjimą bei savarankišką dėl neteisėtų kito subjekto veiksmų mirusio asmens artimųjų (tėvų, vaikų, sutuoktinio, išlaikytinių) teisę į jų pačių ryšium su šeimos nario gyvybės atėmimu patirto dvasinio skausmo kompensavimą <...>, kuris iš tikrųjų buvo turėtas omenyje“¹⁵⁹ šiame Konstitucinio Teismo pasisakyme.

Taigi valstybė negali vengti atlyginti tokią žalą visais atvejais, kai ją atlyginti pagrįstai reikalauja kiti asmenys, o asmuo, kurio atžvilgiu buvo atlikti neteisėti valstybės institucijų, pareigūnų veiksmai ir kuriam tais veiksmais buvo padaryta atitinkama

¹⁵⁷ *Ibid.*

¹⁵⁸ 2006 m. rugpjūčio 19 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

¹⁵⁹ VOLODKO, R. *Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). P. 95.

materialinė ir (arba) moralinė žala, nebepali pats reikalauti ją atlyginti dėl to, kad atitinkamų valstybės institucijų, pareigūnų veiksmų neteisėtumas buvo nustatytas jau po to asmens mirties (kurios priežastis kai kada gali būti minėti neteisėti veiksmai), arba dėl to, kad nors atitinkamų valstybės institucijų, pareigūnų veiksmų, dėl kurių asmuo patyrė žalą, neteisėtumas buvo nustatytas dar tam asmeniui esant gyvam, jis mirė anksčiau, negu spėjo (per įstatyme nustatytą protingą terminą) pasinaudoti savo teise pareikalauti žalos atlyginimo arba pasinaudojo šia teise, tačiau nesulaukė, kol dėl šio reikalavimo bus priimtas ir (arba) įvykdytas atitinkamos valstybės institucijos (inter alia teismo) sprendimas¹⁶⁰.

Atkreiptinas dėmesys į šiame pasisakyme išdėstytą Konstitucinio Teismo poziciją, kad neturtinės žalos atlyginimą gali paveldėti tretieji asmenys ir tuomet, kai atitinkamų valstybės institucijų, pareigūnų veiksmų neteisėtumas buvo nustatytas jau po to asmens mirties. Teisės į neturtinės žalos atlyginimą paveldėjimo pripažinimas pastaruoju atveju reikštų teisės į neturtinės žalos atlyginimą paveldėjimą ir tais atvejais, kai dar nėra aiškūs pačio nukentėjusiojo asmens ketinimai šiuo klausimu. Neturtinę žalą patyręs asmuo dėl vienokių ar kitokių priežasčių gali būti nesuinteresuotas gauti piniginę kompensaciją, netrokšti jam žalą padariusio asmens nubaudimo arba atleisti bei susitaikyti su žalos kaltininku, todėl akivaizdu, kad „prioriteto tik vienam iš galimų elgesio privatinuose teisiniuose santykiuose modeliui – aktyviam pasinaudojimui atitinkamu civilinių teisių gynimo būdu, o būtent siekimu gauti piniginę kompensaciją iš žalą padariusio asmens – suteikimas atrodytų sunkiai pagrindžiamu dalyku“¹⁶¹.

Apibendrinant šį Konstitucinio Teismo nutarimą nelieka abejonių, kad žala, kuri atsirado dėl valstybės institucijų ar jos pareigūnų neteisėtų veiksmų, nėra pakankamai glaudžiai susijusi su žalą patyrusiu asmeniu, bent jau tiek glaudžiai, kad negalėtų būti paveldėta kitų asmenų. Taigi, galima teigti, jog žala, patirta dėl valstybės institucijų ar jos pareigūnų neteisėtų veiksmų, gali būti paveldėta trečiųjų asmenų.

¹⁶⁰ 2006 m. rugpjūčio 19 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmis, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

¹⁶¹ VOLODKO, R. *Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). P. 96.

Tačiau labai svarbu akcentuoti ir tai, kad Konstitucinis Teismas, pasisakydamas teisės į žalos atlyginimą paveldėjimo klausimu, yra nurodęs, jog *teisė reikalauti žalos atlyginimo paprastai turi būti paveldima ar kitaip perleidžiama, tačiau yra įmanomos ir tokios teisinės situacijos, kai teisė reikalauti tam tikros žalos atlyginimo yra neatskiriamai susijusi vien su tą žalą patyrusiu asmeniu ir negali būti siejama su jokių kitu asmeniu. Taip pat ir teisė reikalauti atlyginti asmeniui padarytą neturtinę žalą vienais atvejais gali būti siejama vien su tą žalą patyrusiu asmeniu, tačiau pagal Konstituciją yra įmanomos ir tokios teisinės situacijos, kai ši teisė gali pereiti tam tikriems kitiems asmenims*¹⁶². Pastarasis Konstitucinio Teismo pasisakymas leidžia daryti išvadą, kad atvejai, kai žala yra kilusi dėl valstybės institucijų ar jos pareigūnų neteisėtų veiksmų, nėra vieninteliai atvejai, kai Konstitucinis Teismas pripažįsta galimą teisės į minėtos žalos atlyginimą paveldėjimą, tačiau visgi iš pastarojo pasisakymo lieka neaišku, kokios konkrečios situacijos yra priskirtinos tiems atvejams, kai teisė reikalauti atlyginti asmeniui padarytą neturtinę žalą gali pereiti tretiesiems asmenims. Manytina, jog šiuo atveju turėjo būti išskirti tam tikri kriterijai arba principai, kuriais remiantis būtų įmanoma konkrečią situaciją priskirti arba nepriskirti prie atvejų, kai asmeniui padarytos neturtinės žalos atlyginimas gali pereiti kitiems asmenims. Kaip pažymi kai kurie autoriai, „toks neišbaigtumas suteikia erdvę itin subjektyviam ir nevienodam vertinimui ir niekaip neprisideda prie tolimesnės praktikos unifikavimo bei teisinio apibrėžtumo“¹⁶³.

Remdamasis šiuo Konstitucinio Teismo pateiktu išaiškinimu dėl neturtinės žalos atlyginimo, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje, kurioje ir buvo pateiktas prašymas kreiptis į Konstitucinį Teismą šiuo klausimu, nukrypo nuo bendrosios nuostatos, kad teisė reikalauti atlyginti neturtinę žalą nepereina teisių perėmėjams, ir tai iš esmės lėmė bylos faktinių aplinkybių išskirtinumas (žala asmeniui neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais padaryta jam esant gyvam, tačiau toks asmuo mirė tardymo izoliatoriuje – kalėjime prieš dvejus metus iki baudžiamosios bylos jam nutraukimo

¹⁶² 2006 m. rugpjūčio 19 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

¹⁶³ VOLODKO, R. *Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). P. 94.

reabilituojančiais pagrindais, todėl nespėjo pasinaudoti savo teise pareikalauti žalos atlyginimo).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, apibendrinęs jau nagrinėtus Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimus priėjo išvados, kad Konstitucinis Teismas pripažino asmenų, kurie mirė nespėję pareikalauti neturtinės žalos atlyginimo dėl jiems taikytų neteisėtų kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmų, paveldėtojams teisę reikalauti mirusiajam padarytos neturtinės žalos atlyginimo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje konstatavo, kad atitinkamų valstybės institucijų, pareigūnų veiksmų neteisėtumas buvo nustatytas ir išaiškėjo jau po nukentėjusiojo mirties šiam nepareiškus reikalavimo atlyginti žalą, todėl atsakovo Generalinės prokuratūros kasacinio skundo argumentas, kuriuo neigiama mirusiojo kalinime asmens (palikėjo) paveldėtojų teisė reikalauti palikėjo patirtos neturtinės žalos atlyginimo, buvo pripažintas kaip teisiškai nepagrįstas, kadangi jis buvo nesuderinamas su išdėstytomis konstitucinės jurisprudencijos nuostatomis. Kitų atsakovų kasacinių skundų argumentai dėl negalimumo paveldėti teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo pagal CK nuostatas taip pat buvo pripažinti kaip nepagrįsti, kadangi prieštarauja minėtam Konstitucinio Teismo nutarimui, nustatančiam draudimo paveldėti teisės į neturtinės žalos atlyginimą išimtinį atvejį – kai žala asmeniui neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais padaryta jam esant gyvam, tačiau toks asmuo mirė anksčiau, negu spėjo pasinaudoti savo teise pareikalauti žalos atlyginimo¹⁶⁴.

Kitoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtoje byloje taip pat buvo keliamas klausimas, ar galima perimti mirusio asmens teises į neturtinės žalos atlyginimą, kai asmuo mirė jau pareiškęs teisme ieškinį dėl jos atlyginimo ir nurodė su tuo susijusias aplinkybes bei pateikė įrodymus. Paminėtina tai, kad neturtinė žala šiuo atveju pasireiškė neteisėtu suėmimu ir su tuo susijusiais nukentėjusiojo ir jo artimųjų (nepilnamečių vaikų, sutuoktinės) išgyvenimais, nepatogumais, vaikų mokykloje pravardžiavimu, sutuoktinės išgyvenimais dėl darbo, pakenkimu šeimos reputacijai, dėl negalėjimo būti su šeima nukentėjusysis patyrė dvasinius sukrėtimus, suėmimo skyrimas ir tęsimas, įtariamojo teisių ignoravimas ir jų pažeidimas sukrėtė jį ir visą šeimą.

¹⁶⁴ 2014 m. vasario 5 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4/2014.

Šioje byloje apeliacinės instancijos teismas buvo priėjęs išvados, kad teisių dėl neturtinės žalos atlyginimo perėmimas nėra galimas, kadangi mirusiojo sutuoktinė ir vaikai (teisių perėmėjai) yra artimai susiję su nukentėjusiojo išgyvenimais, todėl turėjo būti inicijuotas savarankiškas procesas. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šiai apeliacinio teismo išvadai nepritarė, kadangi sprendė, kad nagrinėjamos civilinės bylos aplinkybių kontekste procesinių ir materialinių teisių perėmimas yra galimas, nes ieškinys buvo pareikštas „tiesioginės“ pažeidimo aukos, o artimieji tenori tęsti jau pradėtą procesą ir proceso nutraukimas pažeidžia jų teises. Nukentėjusiojo teisių perėmėjai pasirinko tokį pažeistos teisės dėl neturtinės žalos gynimo būdą ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegijos požiūriu, pirmosios instancijos teismas pagrįstai šį reikalavimą sprendė. Remdamasi šioje nutartyje nurodytais argumentais, teisėjų kolegija konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas padarė nepagrįstą išvadą, kad reikalavimas dėl neturtinės žalos atlyginimo negali būti paveldimas, ir nepagrįstai bylą dėl šio reikalavimo nutraukė¹⁶⁵.

Taigi, kaip matome iš Lietuvos teismų praktikos analizės, teisės į neturtinės žalos atlyginimą paveldėjimas, nors ir retais atvejais, tačiau yra galimas, o atsižvelgiant į tai, kad ši prievolė yra *intuitu personae*, negalime teigti, jog *intuitu personae* prievolės jos šaliai mirus visais atvejais baigiasi.

4.3. *Intuitu personae* pobūdžio prievolių pabaigos novacija ir įskaitymu negalimumas

CK 6.130 straipsnis įtvirtina prievolės pabaigą įskaitymu. Šiame straipsnyje nurodoma, kad prievolė baigiasi, kai įskaitomas priešpriešinis vienas ar keli reikalavimai, kurio terminas suėjęs arba kurio terminas nenurodytas arba apibūdintas pagal pareikalavimo momentą. Šis prievolės pasibaigimo būdas yra plačiai naudojamas dėl savo patogumo, kadangi leidžia paprasčiau likviduoti tarpusavio skolas bei išvengti grynųjų pinigų naudojimo.

¹⁶⁵ 2016 m. rugsėjo 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-687/2016.

Tačiau CK 6.134 straipsnio 1 dalyje yra nurodyti atvejai, kada įskaitymas yra draudžiamas ir šis draudimas apima reikalavimus, kylančius iš *intuitu personae* prievolių. Tarp reikalavimų, kuriuos yra draudžiama įskaityti, yra reikalavimai, atsiradę iš sutarties dėl turto perleidimo su sąlyga išlaikyti iki gyvos galvos; reikalavimai, kurių įvykdymas yra susijęs su konkretaus kreditoriaus asmeniu ir dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atsiradę reikalavimai atlyginti žalą. Pastarieji draudimai yra įtvirtinti ir Europos sutarčių teisės principuose¹⁶⁶ (angl. *Principles of European Contract Law* (PECL)) bei kitų Europos valstybių teisės aktuose. Reikalavimai kylantys iš prievolių mokėti alimentus, išlaikymą, pensiją, atlyginimą ir t. t. negali būti įskaitomi¹⁶⁷. Pastarieji draudimai įskaityti reikalavimą yra grindžiami tuo, kad kreditorius privalo gauti tam tikrą minimalią pinigų sumą, kuri užtikrintų minimalų pragyvenimo lygį arba patenkintų specialiuosius jo poreikius¹⁶⁸.

Kitas prievolių pabaigos būdas yra novacija. Prievolė baigiasi, jeigu šalys vietoj esamos prievolės savo susitarimu sukuria pradinę prievolę pakeičiančią naują prievolę, turinčią skirtingą negu ankstesnioji prievolė dalyką ar skirtingą įvykdymo būdą (*novacija*)¹⁶⁹. Novacija taip pat laikoma pradinio skolininko pakeitimas nauju, kai pradinį skolininką kreditorius atleidžia nuo prievolės įvykdymo ir pastaruoju atveju novacija yra galima be pradinio skolininko sutikimo¹⁷⁰. Taip pat novacija yra laikomi ir tie veiksmai, kai pagal naują sutartį naujas kreditorius pakeičia ankstesnįjį, o skolininkas atleidžiamas nuo prievolės įvykdymo ankstesniam kreditoriui¹⁷¹. Taigi, novacija reiškia esamos prievolės pasibaigimą dėl naujos prievolės sukūrimo¹⁷². Kaip yra nurodęs Lietuvos

¹⁶⁶ *Principles of European Contract Law* (PECL) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.translex.org/400200/_pecl/

¹⁶⁷ WOOD, P. R. *English and International Set-Off*. London: Sweet & Maxwell, 1989. P. 710-117.

¹⁶⁸ LANDO, O., et al. *Principles of European Contract Law (Part III)*. The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2003, p. 154.

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262. 6.141 str. 1 d.

¹⁷⁰ *Ibid.*

¹⁷¹ *Ibid.*

¹⁷² 2008 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-553/2008.

Aukščiausiasis Teismas, nauja prievolė reiškia skirtingą prievolės dalyką, skirtingą įvykdymo būdą ar skolininko arba kreditoriaus pasikeitimą.

Ir nors kai kuriose šalyse yra leidžiama novaciją taikyti visoms prievolėms¹⁷³, tačiau Lietuvos Respublikos CK 6.141 straipsnio ketvirtojoje dalyje yra nustatyta, kad draudžiama taikyti novaciją prievolėms atlyginti žalą, padarytą dėl sveikatos sužalojimo arba gyvybės atėmimo, taip pat išimtinai su šalių asmeniu susijusiomis prievolėmis. Pastaroji teisės norma yra imperatyvi ir šalių susitarimu negali būti pakeista¹⁷⁴. Taigi, novacija nėra galima, jeigu pradinė prievolė yra *intuitu personae*. Šalys negali novacija panaikinti, pavyzdžiui, prievolės atlyginti neturtinę žalą ar mokėti išlaikymą.

Taigi, jei sudaryta sutartis dėl santuokos nutraukimo padarinių būtų pakeista ir sukurta nauja sutartis, t. y. būtų taikoma novacija, tai tokiu atveju būtų aiškiai pažeidžiamas vienas prioritetinių šeimos santykių teisinio reglamentavimo principų – vaikų teisių ir interesų apsaugos bei gynybos principas, kadangi CK 6.141 straipsnio 4 dalis draudžia taikyti novaciją išimtinai su šalių asmeniu susijusioms prievolėms¹⁷⁵. Tačiau pastaruoju atveju privalu atkreipti dėmesį į tai, kad nors teismų praktikoje ir yra pripažįstama, kad su nepilnamečių vaikų išlaikymu susijusios prievolės yra turtingesnės asmeninės prievolės (*intuitu personae*), todėl jų negalima perleisti kitiems asmenims, taip pat negalima atsisakyti jas vykdyti (CK 3.192 straipsnio 1 dalis), konstatuotina, jog esant įstatyme įtvirtintai nuostatai, kad išlaikymo tvarka ir forma nustatoma šalių susitarimu, tėvai gali susitarti dėl išlaikymo tvarkos ir pan., tačiau įstatyme nustatytos pareigos išlaikyti nepilnamečius vaikus pakeisti negali¹⁷⁶. Vienoje iš bylų buvo nustatyta, kad ginčijamu susitarimu šalys susitarė atitinkamam laikotarpiui pakeisti išlaikymo nepilnamečiams vaikams mokėjimo tvarką, tačiau šiuo susitarimu vaikų tėvas (atsakovas) nebuvo atleistas nuo įstatyme įtvirtintos pareigos išlaikyti vaikus, todėl buvo pripažinta, kad ieškovė nepagrįstai rėmėsi CK 6.141 straipsnio 4 dalyje įtvirtintu draudimu taikyti

¹⁷³ Pavyzdžiui, Latvijos civilinio kodekso 1867 straipsnis nustato, kad prievolės šalių specialiu susitarimu kiekviena prievolė gali būti atšaukta paverčiant ją nauja, ir tai vadinama atnaujinimu.

¹⁷⁴ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 182.

¹⁷⁵ 2012 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-605/2012.

¹⁷⁶ *Ibid.*

novaciją, kai prievolė susieta su šalių asmeniu¹⁷⁷. Tokiu atveju CK 6.141 straipsnio 4 dalyje įtvirtintu draudimu, taikyti novaciją *intuitu personae* prievolėms, galima būtų remtis tik tokiose situacijose, kai ginčijamu susitarimu būtų pakeista ne išlaikymo nepilnamečiams vaikams mokėjimo tvarka, o tėvas būtų atleistas nuo įstatyme įtvirtintos pareigos išlaikyti vaikus. Nuostata, draudžianti taikyti novaciją *intuitu personae* prievolių atveju, yra nustatyta kreditoriaus naudai, siekiant apsaugoti jo interesus, kadangi prievolės pasibaigimas kitu, nei numatyta būdu, sudarytų sąlygas panaikinti kreditoriaus galimybę gauti atitinkamą prievolės įvykdymą¹⁷⁸.

Tačiau *intuitu personae* prievolių atveju novacija yra neleidžiama ne tik dėl siekio apsaugoti kreditoriaus interesus. Šį draudimą lemia ir pati novacijos samprata, o tiksliau jos ypatumai. CK 6.141 straipsnio pirmoji dalis nustato, kad novacija yra laikomas ir pradinio skolininko pakeitimas nauju, kai pradinį skolininką kreditorius atleidžia nuo prievolės įvykdymo. Pastaruoju atveju novacija yra galima be pradinio skolininko sutikimo. Taip pat novacija yra laikomi ir tie veiksmai, kai pagal naują sutartį naujas kreditorius pakeičia ankstesnįjį, o skolininkas atleidžiamas nuo prievolės įvykdymo ankstesniam kreditoriui. Tuo atveju, jei būtų galima novacija *intuitu personae* prievolių atveju, tuomet šioje vietoje (skolininko ar kreditoriaus pasikeitime) tokia novacija nebūtų galima, kadangi tai nėra prievolės šalių pakeitimo institutas. Novacija nuo skolos perkėlimo ir reikalavimo teisės perleidimo skiriasi tuo, kad pastaraisiais atvejais prievolė išlieka, ji nėra keičiama nauja prievole, pasikeičia tik viena prievolės šalis – pradinį skolininką arba kreditorių pakeičia kitas asmuo¹⁷⁹. Tuo tarpu novacijos atveju pradinė prievolė neišlieka, nes keičiasi ne tik prievolės šalys, bet ir pati prievolė – vietoje ankstesnės prievolės atsiranda nauja prievolė, kurios skiriasi nuo ankstesnės arba dalykas, arba įvykdymo būdas, arba teisinė prigimtis¹⁸⁰. Taigi, *intuiti personae* prievolės negali būti novacijos objektu.

¹⁷⁷ *Ibid.*

¹⁷⁸ ШИЛОХВОСТ, О. Ю., *et al.* Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации. Часть первая (постатейная). ред. Садикова О. Н. 3-е издание. Москва: Контракт – Инфра, 2005.

¹⁷⁹ MIKELĖNAS, V., *et al.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 181.

¹⁸⁰ *Ibid.*

Apibendrinant ketvirtąją baigiamojo darbo dalį, reikia pažymėti tai, kad *intuitu personae* prievolės, kaip ir kitos prievolės, gali baigtis tinkamu įvykdymu, suėjus naikinamajam terminui, šalių susitarimu, šalių sutapimu, esant prievolės įvykdymo negalimumui. Tai yra bendrieji prievolių pabaigos pagrindai, kurie yra taikomi visoms prievolėms. Tačiau yra tam tikri prievolių pasibaigimo pagrindai, kurie *intuitu personae* prievolių atveju turi tam tikrą ypatumą. Vienas tokių pagrindų yra prievolės pabaiga mirus prievolės šaliai. Atsižvelgiant į CK nuostatų turinį bei dalį Lietuvos teismų praktikos, galima daryti išvadą, kad jeigu reikalavimo teisė yra neatsiejamai susijusi su palikėjo asmeniu (*intuitu personae*), jos kiti asmenys paveldėti negali, todėl palikėjui mirus, ši prievolė pasibaigia. Tačiau pastarosios išvados daryti neleidžia šioje baigiamojo darbo dalyje atlikta Lietuvos teismų praktikos analizė teisės į neturtinės žalos atlyginimo paveldėjimą klausimu. Pastaroji parodė, kad nors ir ne visada, tačiau teisė į neturtinės žalos atlyginimą gali būti paveldėta.

Lietuvos teismų praktikoje, nors ir ne vienareikšmiškai, tačiau yra pripažįstama, kad reikalavimo teisės perleidimas tretiesiems asmenims yra galimas tada, kai neturtinę žalą patyręs asmuo iki savo mirties spėjo pareikšti ieškinį. Pastaruoju atveju reikalavimo teisė į neturtinės žalos atlyginimą gali būti paveldėta. Tačiau, jei nukentėjęsysis neišreiškė valios realizuoti savo reikalavimo teisės į neturtinės žalos atlyginimą ir juo labiau nesikreipė į teismą ir neįvertino savo patirtos neturtinės žalos konkrečia pinigų suma, jo reikalavimo teisė į neturtinės žalos atlyginimą negali būti paveldėta, išskyrus atvejus, kai žala buvo padaryta neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais. Pastarąją galimybę įtvirtino Konstitucinis teismas.

Kalbant apie *intuitu personae* prievolių pabaigos ypatumus, svarbu paminėti ir tai, kad *intuitu personae* prievolės negali baigtis įskaitymu ir novacija. Pastarąjį draudimą įtvirtina CK ir jis yra grindžiamas tuo, kad kreditorius privalo gauti tam tikrą minimalią pinigų sumą, kuri užtikrintų minimalų pragyvenimo lygį arba patenkintų specialiuosius jo poreikius.

IŠVADOS

1. *Intuitu personae* prievolės gali atsirasti delikto, įstatymo, darbo sutarčių ir civilinių sutarčių pagrindu. Prie sutarčių, kurių pagrindu atsiranda *intuitu personae* prievolės, yra priskiriamos autorinės ir tam tikrų paslaugų sutartys, tačiau vienareikšmiškai teigti, kad iš šių sutarčių kylančios šalių prievolės visais atvejais yra *intuitu personae*, negalima. Siekiant konstatuoti, kad iš šių sutarčių kylančios šalių prievolės yra grynai asmeninės, turi būti vertinamas konkrečios sutarties turinys.
2. Nors *intuitu personae* prievolių pobūdis reikalauja, kad šią prievolę įvykdytų skolininkas, tačiau *intuitu personae* prievolę vietoje skolininko gali įvykdyti ir trečiasis asmuo. Tam nėra būtinas skolininko sutikimas.
3. Jeigu perleisti reikalavimo teisę, kylančią iš *intuitu personae* prievolės, galima ir nesant skolininko sutikimo, tai perkelti skolą, nesant kreditoriaus sutikimo, negalima.
4. Trečiasis asmuo, kuris yra *intuitu personae* prievolės kreditoriaus kreditorius kitoje prievolėje, gali reikalauti įvykdyti *intuitu personae* prievolę, jeigu pastarasis elgiasi neteisėtai ir piktnaudžiauja savo teise.
5. Pagal bendrąją taisyklę, jei reikalavimo teisė yra neatsiejamai susijusi su palikėjo asmeniu (*intuitu personae*), jos kiti asmenys paveldėti negali, todėl palikėjui mirus, ši prievolė pasibaigia. Tačiau kaip parodė Lietuvos teismų praktikos analizė, nors ir ne visada, tačiau teisė į neturtinės žalos atlyginimą, kuri yra *intuitu personae*, gali būti paveldėta.
6. Reikalavimo teisės perleidimas tretiesiems asmenims yra galimas, jei neturtinę žalą patyręs asmuo iki savo mirties spėjo pareikšti ieškinį, taip pat, jei žala buvo padaryta neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais¹⁸¹.
7. Neturtinės žalos atlyginimo prievolė pamažu praranda savo *intuitu personae* pobūdį ir Lietuvos teismų praktikai toliau plėtojantis šia linkme, greičiausiai

¹⁸¹ Pastaruoju atveju nėra reikalaujama, kad būtų pareikštas ieškinys iki neturtinę žalą patyrusio asmens mirties.

nebebus priskiriama prie *intuitu personae* prievolių, kadangi bus praradusi vieną iš šioms prievolėms būdingų ypatumų – nepaveldimumą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002. Nr. 36-1340.
4. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2016. Nr. 23709.
5. Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais atlyginimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997. Nr. 104-2618.
6. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 28-1125.
7. Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo išmokų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006. Nr. 144-5464.

Specialioji literatūra:

8. AMBRASIENĖ, D. et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
9. BITĖ, V. *Uždarnosios bendrovės samprata ir požymiai*. Socialinių mokslų studijos. Mykolo Romerio universitetas, 2011. ISSN 2029-2236.
10. CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas, kaip civilinių teisių gynimo būdas: monografija*. Vilnius: Justitia, 2008.
11. GARALEVIČIUS, Z. *Franšizės sutartis: nuo teisinės analizės ekonominės analizės link?* Teisės problemos. 2007. Nr. 4 (58).
12. JUŠKEVIČIUS, J.; RUDZINSKAS, A. Civilinės atsakomybės už netinkamą asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimą taikymo Lietuvoje ir Italijoje ypatumai. *Jurisprudencija*, 2008 12(114); 73-81.
13. MIKELĖNAS, V. Asmens reputacijos gynimo lyginamoji analizė. Teisė. Mokslo darbai. 1995, Nr. 29.

14. MIKELĖNAS, V., *et al.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
15. MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002.
16. MIKALONIENĖ, L. *Jungtinės veiklos (partnerystės) sutarties teisinė kilmė ir samprata*. Teisė, 2010 (75).
17. MIZARAS, V. Teisės į socialinių tinklų paskyras paveldėjimas: Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo sprendimas. <http://www.teise.pro/index.php/2018/08/03/v-mizaras-teises-i-socialiniu-tinklu-paskyras-paveldejimas-vokietijos-federalinio-auksciausiojo-teismo-sprendimas/>
18. NEKROŠIUS, I.; NEKROŠIUS, V.; ir VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1999.
19. POVILAITIENĖ, I. Darbo sutartis ir kitos teisinės darbo panaudojimo formos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S).
20. ŠALČIUVIENĖ, N. Atlygintinos neturtinės žalos dydžio įstatyminio apribojimo problematika. Mokslinių straipsnių rinkinys: Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka 2015 (13).
21. USONIENĖ, J. Autorių teisių paveldėjimas. *Jurisprudencija*, 2003, t. 46(38); 79-88.
22. USONIENĖ, J. *Autorių teisių perdavimo ypatybės*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008.
23. VILEITA, A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (1). *Justitia*, 2003, nr. 1-2 (43-44).
24. VOLODKO, R. *Ar gali būti perleista teisė į neturtinės žalos atlyginimą*. Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Vilnius: Justitia, 2008.
25. VOLODKO, R. *Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S).
26. AUST, A. Edward. *The Employment Contract*. Les Editions Yvon Blais Inc., 1988.
27. BAUDOIN, J. L., JOBIN, P. G. *Les Obligations*. Montreal: Editions Yvon Blais, 1998.
28. DEAKIN S., JONESTON, A. MARKESINIS, B. *Markesinis and Deakin's Tort Law*. New York: Oxford University Press, 2008.

29. FARNSWORTH, E. A. *Farnsworth on Contracts*. New York: Aspen Publishers, 2004.
30. JONES, M. A. *Textbook on Torts*, 8th edition. Oxford: Oxford University Press, 2002.
31. KOZIOL, H., STEININGER, B. C. *European Tort Law 2005*. Tort and Insurance Law Yearbook. Springer, 2006.
32. LANDO, O., *et al.* *Principles of European Contract Law (Part III)*. The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2003.
33. MCGREGOR, H. *McGregor on Damages*. London, 2003.
34. POITEVIN, C. *L'avant-contrat en droit des contrats d'auteur*. Academie D'aix-Marseille, 2011.
35. RICHARDS, P. *Law of Contract*. Harlow, Pearson Longman, 2006.
36. ROGERS, W. H. *Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective*. European Centre on Tort and Insurance Law. New York: Springer, 2001.
37. SUTER, E. *Contracts at Work*. 1982. Lonsdail Universal Printing Ltd., Bath.
38. STORME, E. M. *Law of obligations. Leading principles and Belgian law in a European (comparative) perspective*. KU Leuven: Centre for advanced legal studies, 2001.
39. WOOD, P. R. *English and International Set-Off*. London: Sweet & Maxwell, 1989.
40. ПУХАН, И.; ПОЛЕНАК–АКИМОВСКАЯ, М. *Римское право*. Москва: Зерцало, 1999.
41. ШИЛОХВОСТ, О. Ю., *et al.* *Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации. Часть первая (постатейная)*. ред. Садикова О. Н. 3-е издание. Москва: Контракт – Инфра, 2005.

Teismų praktika:

Europos Žmogaus Teisių Teismo:

42. 1999 m. balandžio 20 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas dėl priimtino byloje Kremposkij prieš Lietuvą (peticijos Nr. 37193/97).

43. 2000 m. liepos 31 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje Jėčius prieš Lietuvą (peticijos Nr. 34578/97).

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo:

44. 2006 m. rugpjūčio 19 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo:

45. 2004 m. balandžio 26 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-259/2004.

46. 2006 m. kovo 29 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2006.

47. 2007 m. kovo 19 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-98/2007.

48. 2008 m. gegužės 29 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-312/2008.

49. 2008 m. rugpjūčio 5 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-423/2008.

50. 2008 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo „Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. 29”.

51. 2008 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-553/2008.

52. 2009 m. liepos 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-239/2009.

53. 2010 m. kovo 15 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-101/2010.

54. 2010 m. kovo 16 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-134/2010.

55. 2012 m. lapkričio 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. N2-8011-323/2012.
56. 2012 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-605/2012.
57. 2013 m. balandžio 26 d. Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-276/2013.
58. 2013 m. lapkričio 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2013.
59. 2014 m. vasario 5 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4/2014.
60. 2016 m. rugsėjo 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-399-687/2016.
61. 2017 m. balandžio 28 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-203-686/2017.
62. 2017 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. E2A-2164-324/2017.
- Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo:
63. 2013 m. gegužės 15 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. A525-1010/2013.
64. 2018 m. liepos 5 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje nutartyje Nr. A-826-602/2018.
- Lietuvos apeliacinio teismo:
65. 2005 m. gruodžio 29 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-402/2005.
66. 2007 m. gegužės 31 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2-339/2007.
67. 2007 m. rugpjūčio 16 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2-506/2007.
68. 2015 m. gegužės 18 d. Lietuvos Apeliacinio Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-212-464/2015.
- Kauno apygardos teismo:

69. 2015 m. lapkričio 3 d. Kauno apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1880-657.
70. 2017 m. kovo 27 d. Kauno apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-993-264/2017.

Kita praktinė medžiaga:

71. *Principles of European Contract Law* (PECL) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.trans-lex.org/400200/_/pecl/
72. Rusijos Federacijos darbo kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34683/1eaf2e1beb877bbca22338c719320a5b9c692297/

SANTRAUKA

Intuitu personae prievolės: samprata, reikšmė, atsiradimo, vykdymo ir pasibaigimo ypatumai

Magistro baigiamajame darbe yra siekiama išanalizuoti *intuitu personae* prievolių reikšmę ir ypatumus, lyginant su bendra prievolės samprata, taip pat *intuitu personae* prievolių atsiradimo, vykdymo ir pasibaigimo pagrindus, išskiriant tam tikrus ypatumus, kuriuos lemia grynai asmeninis šios rūšies prievolių pobūdis.

Intuitu personae prievolių atsiradimo, vykdymo ir pasibaigimo tema teisės mokslinėje literatūroje nėra plačiai nagrinėta. Tam tikrus šių prievolių atsiradimo, vykdymo ar pasibaigimo aspektus yra nagrinėję kai kurie užsienio šalių autoriai – E. A. Farnsworth, P. Richards, E. Suter, J. L. Baudoin ir P. G. Jobin, E. M. Storme, W. H. Rogers, P. R. Wood, O. Lando ir kt. Tam tikrus šių prievolių aspektus savo darbuose yra nagrinėję ir Lietuvos mokslininkai – prof. V. Mikelėnas, prof. V. Mizaras, J. Usonienė ir R. Volodko.

Pažymėtina tai, kad ir Lietuvos teismų praktika *intuitu personae* prievolių atsiradimo, vykdymo ir pasibaigimo klausimais, yra labai skurdi. Išskyrus teismų praktiką, susijusią su prievolės atlyginti neturtinę žalą paveldėjimu. Pastaruoju atveju yra svarbi ne tik Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, bet ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika. Pastarasis teismas ir įnešė daugiausia sumaištis, nurodęs, kad teisė į neturtinės žalos atlyginimą, kuri yra *intuitu personae* pobūdžio, gali pereiti kitiems asmenims. Nepaisant to, jog minėtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas sukėlė nemažai klausimų, išskyrus R. Volodko, niekas iki šiol rasti į juos atsakymų nebandė. Nepaisant to, kad nuo Nutarimo priėmimo praėjo jau trylika metų. Yra svarbu išsiaiškinti, ar Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo priimtas Nutarimas reiškia, kad teisė į neturtinės žalos atlyginimą pradeda prarasti savo *intuitu personae* pobūdį, o gal vis gi prievolė atlyginti neturtinę žalą nėra *intuitu personae* prievolė.

SUMMARY

Intuitu Personae Obligations: Concept, Significance, Peculiarities of Emergence, Execution and Expiration

The aim of the master's thesis is to analyze the concept and peculiarities of *intuitu personae* obligations, comparing it to the overall concept of the obligation, also the basics of emergence, execution and expiration of *intuitu personae* obligations, distinguishing certain peculiarities, which are determined by the purely personal nature of this kind of obligations.

The subject of emergence, execution and expiration of *intuitu personae* obligations is not widely analyzed by the law scientists. Certain aspects of emergence, execution and expiration of *intuitu personae* obligations are analyzed by the foreign authors – E. A. Farnsworth, P. Richards, E. Suter, J. L. Baudoin ir P. G. Jobin, E. M. Storme, W. H. Rogers, P. R. Wood, O. Lando *etc.* Some aspects of these obligations are analyzed by the Lithuanian scientists – V. Mikelėnas, V. Mizaras, J. Usonienė and R. Volodko.

It should be noted that the court practice on aspects of execution and expiration of *intuitu personae* obligations is insufficient. Except the court practice on inheritance of obligation to compensate for non-pecuniary damage. In the latter case the practice of Lithuanian Supreme Court is not the only what is significant in this case. The practice of the Constitutional Court of Lithuania is significant either. The Constitutional Court of Lithuania caused confusion when it was said, that right to compensation for non-pecuniary damage, which is *intuitu personae*, may be transferred to other person. This act of Constitutional Court of Lithuania caused a lot of questions, but no one, except R. Volodko, tried to find the answers to it. Despite already thirteen years are passed. It is important to find out if the act of Constitutional Court of Lithuania means that the right to compensation for non-pecuniary damage begins to lose its nature of *intuitu personae*, or maybe the obligation to compensate for non-pecuniary damage is not an *intuitive personae* obligation.